

Konrads Schmidts.

Wispahrejais besdarbs,

ta zehloņi un zihņas lih-
== diekli ar viņu. ==

Tulkojis H. Kroders.

Makā 15 kap.

1910. gadā.

Jidewis H. Pahrups, Rīgā.

6550
melt

Konrads Schmidts.

33

868

Wispahrejais bešdarbs,

ta zehloni un zihņas lih-
===== dsekli ar wiņu. =====

Tulkojis H. Kroders.

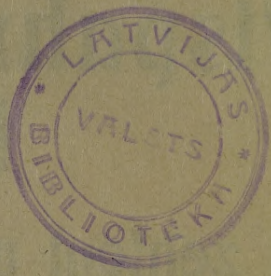
1910. gadā.

Īdewis H. Pahrups, Rīgā.

1953

0309040865 ✓

L. V. B.
Inv. ~~228665~~

Drufats Sabiedrības „Deena” tipo-litografijā, Rīgā, Elīzabetes eelā Nr. 16.

Autora preeſchwahrds.

Wiſeem teem, kam paſiſhtams pahrrunajamais jautajums, t. i. teem, kam ir nodibinajees uſſkats par kapitaliſtiſko raſchoſchanas fahrtibu un par to poſtu, ko wina rada, ſchi grahmatina newar ſneegt nefa jauna. Bet ka zihnas beedris ta buhs wiſeem teem, kas wehl nepaſiſht tagadejo ſaimneezifko eefahrtu, ſewiſchki daudſeom ſtrahdneekem, fureem wehl naw iſkopta wiku ſchfiras apſina.

Scho grahmatinu rakſtit mani pamudinaja dſina noſkaidrot proletariatam tagadejo wina ſaimneezifko ſtahwokli; waj kahds wehl war ſchaubitees, ka iſſkaidrojot beſdarba jautajumu ir daudſ kas darits uſſtahdita mehrka ſaſneegſchanâ; taiſni tagad, ruhpnееziſkâs krihſes laikâ, ſchkeet, bij nepeezeſchama ſchis grahmatinas iſnahſchana.

Es zeru, ka mans darbs ſaſneegs ſawu mehrki.

Autors.

Wispahrejais beldarbs, ta zehlori un zihņas lihdslekti ar wiru.

Ewads.

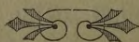
Mehs dsihwojam tahdā laikmetā, kur wispahreja interese aišween wairak teef wehrsta uš tagadejās šaimneeziskās eefahrtaš truhkumeem; šchee truhkumi, ar katru deenu wairak peeaugdami, pahrwehrščas par šmagu šabeedribas postu. Tahds posts ir ari wispahrejais beldarbs ar wišām tām breešmigām šekam, kuras nomahz beldarba strahdneekus.

Katrs, kas ar walejām azim raugas uš dsihwi, buhs nowehrojis, ka pehdejos gados darba špehka peeprafijums wišās ruhpnenezibas nosarēs ir eewehrojamā fahrtā mašinajees un wehl joprojam mašinajas. Kur ween azis raugas, mehs ušduršimees uš šcho parahdibu; to šastopam it wišās kulturelās walsšis, kur ween tiš daudšmaj ir attihstijušēs ruhpneneziba.

Deešin waj tagad atrastos no desmitem weens strahdneekš, kas pats nebuhtu peedšihwojis beldarba šekas. Zif daudš naw tahdu strahdneeku, kas pahrzeetušchi wišus tos šaudejumus, kahdi zekas zaur šcho tautas postu. Ir jau, warbuht, ari tahdi strahdneeki, kas naw bijušchi beš darba, waj ari bijušchi tikai uš ihju brihdi; tee par beldarbu dsirdejušchi tikai dašchus wahrduš, bet naw pašchi pahrdšihwojušchi šcho postu un tapehž wini ari nepeesčkir tam to nošihmi, kahdu beldarbs pateefibā rada netifween wišeeem strahdneekem, bet ari wineem pašcheem. Waj tad tas strahdneekš, kuršch šchodeen wehl strahdā, ir pahrleezinats, ka rihtu winšch neatradisees uš eelas. Un šchis strahdneekš drihs ween war šastaptees ar nabadšibu, kas ir beldarba pastahwigs zela beedrs.

Tapeh3 k a t r a m strahdneekam, weenalga, waj tas ir besdarbineek3 waj ne, nepeezeeschami wajadsigs 3apra3t 3awu stahwofli, 3apra3t t3s so3ial3s un 3aimneezi3k3s atteezibas, kuras tura to 3aw3 attarib3 un atstah3 3oti leelu eespaidu us wi3u wina d3ihwi. Taisni 3chee apstah3ki ir par eemeslu wi3am tam postam, kuesch k3 3maga nasta nospeesch strahdneeku 3ch3iru; pa3chusturas d3ineklis 3peesch strahdneeku netikween zihnitees ar 3cho postu, bet pat pilnigi to isnih3inat. Katram, kas grib issargatees no 3chim zeeschanam, wajadsigs 3apra3t un 3inat wiau zehlonus un zenstees tos isskaidrot. Ja ir atra3ts zehlonis, naw gruhti ari 3apra3t wina 3ekas; un ja 3chis 3ekas parahdas kaut kahd3s zeeschana3s, tad, ja grib no win3m issargatees, wajaga isnih3inat to zehlonus. Tapat ari 3chini gadijum3. Wispahrejais besdarbs, kuru meh3 ar pilnu tee3ibu waram no3aukt par weenu no leelafeem strahdneeku 3ch3iras nomah3t3 stahwofla faktoreem, ari ir pilnigi noteiktu zehlonu 3ekas; 3cho zehlonu isdibina3chana rahdis, k3 issargatees no 3chi posta.

Tapeh3 tad ari turpmat ap3kai3im wispahrej3 besdarba zehlonus, zentifimees isskaidrot 3aun3s 3ekas, kuras win3ch rada strahdneeku 3ch3irai un apluh3ofim lihdselus, ar kuru palihdsibu waretu nowehr3t besdarba eespaidu un beidsot wiau pilnigi isnih3inat.

I.

Wispahreja besdarba zehloni.

---

1. Sabeedriškās šaimneezibas weidi.

Lai isskaidrotu wispahreja besdarba zehlonus, nepeezeešchami wajadsiġs pasiht modernās šabeedriškās šaimneezibas weidus; tapehġ turpmaġ ari tos apškatīšim, ziftahlu šchi šaimneeziba stahw šafarā ar wispahrejo besdarbu.

Tagadejā burschuasiškā šabeedribas eefahrtā, kura walda wišās kulturās walstis, daudsejadi atšchīras no šenlaidu šaimneezīškās fahrtibas.

Pee zilwezes kulturās šchuhpla mehš šastopam komunistiškō šaimneezibu. Ta ir loti weenfahrtišcha un pehġ šawas ušbuhwes pilnigi dabīška, bet pee toreisejā semā kulturās stahwoŭka wina apmeerinaja wišās prašibas. Raščošchana, ja tā to waretu šaukt, notika šopigi un uš tahdeem pat šabeedriškeem pamateem bija organīseta patehreščhana. Wišeem šabeedribas lozekkeem bija weenadas teesibas un weenadi peenahkumi pret wišu šabeedribu. Bet šchahda šaimneezīškā eefahrtā wareja pastahwet tikai tiš ilgi, famehr zilwezes attihštiba atradās uš loti šemas pafahpes; lihdi ar kulturās attihštīščhanos wajadsēja ari pahrweidotees pastahwoščhai šaimneezīškai fahrtibai.

Šaunu ruhpnēezibas nosaru raščhanās prašija darba dališčhanu. Agrak, tad tika raščhoti tikai wisnepēezeeščhamafee produkti, pee loti weenfahrtišchas raščošchanas eefahrtas, tad raščošchanā peedalijās wiši šabeedribas lozekki wišās ruhpnēezibas nosarēs; turpretim tagad atšewišchki darbi ir šchirti

no wispahrejās raschošchanas un laudis šahka nodfikinātees katrs šawā darbā, kuršch bij tam wairak peemehrots; tā, peem., ganu tautas šahka nodarbotees galwenā fahrta ar lopu audšinaschanu un kopšchanu. Tahdejadi teem, kas strahdaja atšewišķķu darbu, drihs ween radās pahrpalikums, kuru tee šawas šaimneezibas ikdeenās wajadsibam newareja isleetot, radās finams raschojumu pahrakums. Lihds ar to radās domas par šchi pahrakuma apmainišchanu pret zitas ruhpnēezibas nosares raschojumeem. Lihds ka šchee preekšmeti tifa weens pret otru apmainiti, tee pahrwēhrtās par prezī. Keisē ar darba dališchanas un pretšchu mainās pastahwigu peeaugšchanu, radās raschojamo produktu priwatihpaščhums. Priwatihpaščhums atšewišķķeem laudim dewa eespehju šarauft prahwus kapitalus, zaur ko iszehlās šabeedribas noschkiroschanās bagatos un nabagos. Tā attihstijās wezās pašaulēs šaimneeziskā eefahrta. Šhis raschošchanas weids pirmais lifa pamatu zilweķķu šawstarpejai ekšploatazijai un lihds ar to noftiprinaja weenas šķķiras waru pahrotu Šchahdas šķķiru preteschības pamatā mehš rodam wehrgu darbu.

Bet ari šchi šaimneeziskā eefahrta wareja apmeerinat šabeedribas prašības tīfai uš ihķķu brihdi. Wina drihs ween nowezoja un lihds ar šaimneezisko attihstību pašķķihra zeku widus laičķķu (feodalai) walšts fahrtibai. Tapat tā agrak, ari šhis raschošchanas weids dibinajās uš zilweķķu šawstarpeju ekšploataziju, jo ekšploatazijas raditajs, priwatihpaščhums, walbija joprojam. Bij gan pašuduse šenlaičķķu wehrdsība, bet tās weetā stahjās dšimthuhščhana; agrakais wehrgu turetajs pahrwēhrtās par feodali un ekšploateja wišās šarashotās bagatības.

Tomehr kulturās attihstība un zilwezes progresš nemitošķķi drahsčas uš preekščķu. Isnihķķa ari widus laičķķu šaimneeziskā eefahrta, jo bija suduščķi wišī tee apstahķķi, kas špehja wiau ušturet. Wina peekahpās jaunā laičķķmeta preekščķā, kuru radija kulturās progresš un mehš jau redšam moderno, kapitalistiskō šaimneeziskō eefahrta. Šchi eefahrta šasto-

pama it wisâs futuras walstis un tapehž ari mehš pee tās ufkawesimees masleet ilgafi.

Modernais (kapitalistiskais) raschošchanas weids ar katru deenu wairaf isnihžina, sikhlo kapitalu, sikhkraschošchanu, kura waldija ņenaf un weetweetam ņastopama ari wehl tagad. Sihnkraschošchanas pamats bija strahdneeka*) raschošchanas lihdsjeklu privatihpaščhums. Schee raschošchanas lihdsjekli dewa eespehju katram strahdneekam patstahwigi raschot daschadus preeščhmetus. Wet tã ka ari kapitalistiskã, tapat kã ņenã un widuslaidu ņaimneežiskã eefahrta ir dibinata uš zilweku ņawstarpeju eksploataziju, kas issauž lihds ar to ņabeedribas ņadalischanos nabagos un bagatos, tad neleelã kapitalistu un ņemes ihpaščhneeku ņaujina eeguwa par ņawu ihpaščhumu raschojamos lihdsjeklus un rihkus — ņemi, kalnraktuwes, neapstrahdato materialu, daschadus rihkus, maščhinas un transporta lihdsjeklus. Tas daudžus lihds ņchim patstahwigus strahdneekus issuhma no raschošchanas un progrefiwã kapitalistiskãs ņaimneežibas attihstiba ņcho gaitu ar katru deenu wairaf paahtrina, kã mehš to ari tahlat redņefim.

2. Widuslaidu amatneežibas nihščhana un leelruhpnneežibas isželščhanãs.

XVI g. ņ. ņahkumã, kad isžehlãs kapitalistiskã ņaimneežibas fahrtriba, raschošchana peenehma tahdus apmehrus, ka zunstes amatneežiba ņahka pamafam nihkt. Šhi nihščhana radãs zaur to, ka widuslaidu zunstes amatneeka sikhkraschošchanas weids nespehja apmeerinat augoščhãs praņibas, kuras radãs zaur Amerikas atklahščhanu un XV g. ņ. atrasto juhras žeku uš Nihht-

---

*) Ar wahrdu „strahdneeks“ ņhe ir domats patstahwigs kahda deriga preeščhmeta raschotajš. Tahlat ņchat paščã grahmatinã wahrds „strahdneeks“ ņafaprot kã muhslaidu algotais strahdneeks. Katrs atkarigs strahdneeks tagad ir ari algots strahdneeks. Algotee strahdneeki, ņawu fahrta, ari dalas diwãs dakãs: weeni, kas ņanem noteiktu algu, otri kas ņanem algu par nostrahdateem gabaleem (aforda darbs). Abi wini strahda par algu: weeni ņanem to par noteiktu darba laiku (stundu, deenu waj nedeku), otri — par ņinamu pagatawoto preeščhmetu daudžumu.

Indiju. Pretišču tirgus leeliski peeauga, jo zaur jaunajeem atradumeem radās loti daudš peeprafijumu pehž daschadeem produkteem. Tika pawairota raschoschana, zaur ko isnihka zunstes amatneeku fihkās darbnizās, to weetā eeweda leelus ruhpneeziškus usnehmumus, kuros darba noteikumi tika loti apsinigi ismantoti. Fabrikās, kuras ar katru deenu wairaf peeauga, strahdaja daudš wairaf strahdneeku, nekā zunstes amatneeku fihkajās darbnizās. Tahdejadi lihds šchim isklaidetais darba spehks tika apweenots un organisets atsewiščkās fabrikās. Šchi darba apweenošchana peenehma arween plaščakus apmehrus un ispletās lihds ar darba dališčanu; auga atsewiščku usnehmumu škaitš. Maščinu attihštiba, šatifikmes lihdsjeklu uslabošchana un daschadi isgudrojumi šcho gaitu wehl paahtrinaja.

Ļifās, ka ar raschoschanas prozeša un darba pahrweidoščanos pahrgrosišeēs ari ihpaščumu atteezibas. Ša raschoschana weenmehr wairaf peenehma šabeedrišku raksturu, tad tam pašam wjadseja notikt ari ar raschoschanas lihdsjeklu priwatihpaščumu. Bet tas nenotika. Wezais raschoschanas lihdsjeklu priwatihpaščuma weids nepahrwehrtās un palika joprojam, lihdsigi ziteem eefahrtojumeem, kuri ilgi šewi pahrdsihwo šawas raščanās apstahklus. Tā kā kapitalistiškam laikmetam šahkotees šabeedribā pastahweja tirgonu grupa, kas zaur krahpiščanu un laupiščanu bija eeraušišchi prahwus kapitalus, par kureem tee wareja eegahdatees raschoschanas lihdsjeklus, tad ari naw wairs grehti šapraft, ka raschojamee lihdsjekli palika par daschu zilweku priwatihpaščumu taišni tai laikā, kad winu isleetoščhana raschoschana (fabrikās) bija organiseta us šabee-driškeem pamateem.

Te nu rodas diwas pretrunas; pirmā parahdas eefich tam, ka apweenotais raschoschanas prozešs eefchogots atsewiščku zilweku raschojamo lihdsjeklu priwatihpaščuma rahmjos un otrā — ka fabrikā raschoschana ir organiseta, bet ahrpus tās walda leelakā nekahrtiba. Neweens kapitalists nesin, ko un zil rascho otrs, kapehž ari naw eespehjamš kahrtigi šekot tirgus peeprafijumeem,

— abas ſchis pretrunas ir par zehloni daudsām nelaimem un tam postam, beſ kureem naw domajama kapitaliſtiſkà raſchoſchanas fahrtiba.

3. Proletariata zelfchanàs.

Kapitaliſti peefawinajàs raſchoſchanas lihdsellus un ſchis apſtahkliš daudſus lihds ſchim patſtahwigus ſihko darbnizu ihpaſchneekus padarija par nemantigeem proleta reeſcheem, kuri ſawas dſihwes uſtureſchanas labad ir ſpeesti pahrdot ſawu darba ſpehtu raſchoſchanas lihdsellu peefawinatajeem.

Taiſni kapitaliſtiſkàs raſchoſchanas iſzelfchanàs laikà zaur ſahdschu ſaimneezihko apſtahkļu pahrwehričhanos dſimtkaudim tika atdota wiau perſoniſkà brihwiba. Zaur tà ſauzamo „ſemneeku atſwabinaſčhanu“, ſemneeki tika brihwi — tika padſihiti no ſawas ſemes. Daudſi ſemneeki dewàs uſ pilſehtam meklet darbu fabrikàs, kuras tikko ſahka attihſtitees. Beſ tam jau paſchàs pilſehtàs bija deeſgan daudſ algoto ſtrahdneeku. Semneeki eepļuht pilſehtàs un peeweenojas jau tur efoſcheem ſtrahdneekem. Rodas proletariats, kuriſch uſ wiſu muhſchu ir padots algotam darbam.

Lihds ar zunſtes amatneezibas iſſkauſčhanu pahrwehrtàs ari ſellu ſtahwokliš. Agrak, widuslaiku amatneezibai waldot, ſelki dſihwoja ar meiftareem patriarchalàs atteezibàs un ſkaitijàs par meiftara gimenes lozekleem; pee meiftara tee ſtrahdaja tikai tik ilgi, lihds prata ſawu amatu, lai tad, eekrahjuſchi ſahdu ſuminiu, tuhdat waretu eerihkot ſawu darbnizu. Bet tagad, kapitaliſtiſkà ſabeedribà par meiftaru kluht naw tik weegla leeta. Sellu ſapni par „eetaupijumu“ iſgaiſa, jo meiftari, fabrikam attihſtotees neſpehja maſſat tik daudſ, ziſ nopelnija fabrikas ſtrahdneeki. Beſ tam ari jaunu uſnehmumu eerihkoſčhana palika arween dahrgaka, jo tee praſija daudſas kapitaliſtiſkà laikmeta jauneewedumus. Lai waretu konkuret ar jau paſtahwoſcheem uſnehmumeem, waj ari tos konkurenzes zihnà uſwaret, tad jaunam uſnehmumam wajadſeja buht eerihkotam pehž wiſjaunakàm praſibam. Tas wiſs praſija daudſ leelaku pamata kapitalu, nekà agrakà weenkahričhà zunſtes

meistara darbniza. Aisween wairaf juda amatneeku „patstahwibas“ šapni un šekli aisween wairaf tifa eerauti algoto strahdneeku armijā. Reijē ar kapitalistiskās raschoššanas šahrtibas izšelschanos radās ari daschados usnehmumos nodarbinato strahdneeku prasibas. Tas atstahja leelu eespaidu us šekleem un tee šahka zenstees pehz plaschakas brihwibas, labakeem darba apstahkleem un ari drihs ween atšina fabriku darbu par labaku, nekā darbu meistara darbnizā.

Tā radās proletariats, ta šabeedribas šchkira, kurai nepeeder wairaf nekās, tā tīfai winu darba špehks, kura deenu no deenas eet šawu parasto gaitu. Bet ari winam, proletariatam, ir nepeezeschami dšihwes usturai wajadsfigee produkti. Tos winsch fastop tā prezi. Lai to eeguhtu, ta jaapmaina pret zitu šahdu prezi. Bet proletariatam ir tīfai weena preze — wina darba špehks, tas ir zeeschi šaistits ar wišu wina buhtni.

4. Kapitalistiskās raschoššanas mehrkis.

Kapitalists, kuram peeder nauda, ta preze, pret kuru war eemainit it wišas zitas, eegahdā raschojamos lihdsjeklus un pahrwehrsch tos par šawu priwatischpachumu. To darot, wina preekščā weidojas deesgan noteikts mehrkis.

Darba špehka ihpachneeks — strahdneeks, ja winsch grib dšihwot, gribot negribot ir špeests pahrdot kapitalistam šawu darba špehku. Kapitalistam, kuram peeder raschojamee lihdsjekli, wajaga zenstees tos ismantot. Tā zekas šawstarpejs lihgums starp strahdneeku un kapitalistu: strahdneeks wada kapitalistam peederoschos raschojamos lihdsjeklus (t. i. winsch rascho), par to tā atlihdsibu no kapitalista šanem dšihwes usturai nepeezeschamos produktus; pehdejos tas šanem naudā (darba algā) waj pahrtikas weelās.

Bet šchahdam lihgumam nebuhtu nekahdas nosihmes, ja kapitalists strahdneekam pilnigi šamafjatu wina patehreto

darba ņpehku. Protams, ka kapitalists nebuht to ari nedara. Gan teesa, winaŝ strahdneekam maksà tif daudŝ, kà tas waretu kaut zif pahrtift; tà tad kapitalists ismaksà tikai isdemumus par darba ņpehku, kuru tas uŝ laiku pahrwehrtis par ŝawu ihpaŝchumu un war to ismantot pehž ŝawas patikas. Bet darba algas produktam ir daudŝ leelaka wehrtiba, nekà tai sumai, kuru kapitalists ismaksà strahdneekam kà darba algu, lai nodroŝchinatu wina dŝihwes uŝturu. Kapitalists ir ŝcho darba ņpehku nopirzis uŝ wiŝu deenu par pilnu wehrtibu. Bet darba ņpehka wehrtiba ir tikai tiŝ leela, zif daudŝ strahdneekam wajaga dŝihwes uŝtureŝchanai. Geguhdams darba ņpehku, kapitalists ŝamaksà tikai wina patehreŝchanas wehrtibu un tikai to ari winam wajaga. Darba ņpehks tagadejâ ŝabeedribâ ir wiŝu wehrtibu raditajs: darbodamees ŝchis ņpehks rada netiŝween ŝawu wehrtibu, bet rada beŝ tam wehl jaunu wehrtibu, kura pahrŝneeds to sumu, kaŝda teef ŝamaksata par darba ņpehka nepezeeschamo uŝturu. To produktu wehrtiba, kuras darba ņpehks rada weenâ darba deenâ, ir, katrà ŝinâ, daudŝ augstaka par to maksu, kuru kapitalists tai paŝchâ deenâ ŝneeds strahdneekam kà ŝinamu naudas sumu (darba algu). Par to Fridrichŝ Engels isŝakas ŝeloŝchi: „Darba ņpehks rada wehrtibas, winaŝch ir wiŝu wehrtibu awots un nereti pat rada wairak wehrtibas, nekà tas patŝ ŝewi eetwer. Bet tagadejâ raŝchoŝchanas kaŝrtibas laikmetâ mehŝ beŝ ŝchis parahdibas ŝaŝtopam ari wehl zitas; katrs jauns ŝinatniŝks atradums, katrs jauns techniŝks isgudrojums pawairo katras deenas darba ņpehka produkta pahrakumu pahr to sumu, kaŝda teef isdota ŝchi darba ņpehka uŝtureŝchanai. Zaur to weenmehr wairak teef ŝaihŝinata ta darba deenas daŝa, par kuru strahdneeks ŝanem darba ņpehka atalgojumu — darba algu, bet teef pawairota otra darba deenas daŝa, kurâ strahdneeks atdod ŝawu darba ņpehku kapitalistam gluŝchi par weli.“

Strahdneeks weenâ darba deenâ raŝcho daŝchadas prezes, kuru wehrtiba ŝen pahrŝneeds to sumu, kaŝda teef isdota strahdneeka darba ņpehka uŝtureŝchanai (darba algu); kaŝdejadi rodas

kapitala pahrakums — wirswehrtiba*), fà to nosauza Karlis Markss. Wirswehrtibas eeguhschana tad ari ir kapitalista raschošanas mehrkis. So wairak raschojamo lihdselku un lihds ar to ari strahdneeku winu wadischanai peeder kapitalistam, jo leelaka buhs wina pekna un pawairosees wina wara un eespaids us wifu tagadejās šaimneezibas dsihwi.

5. Leelraschošana isfkausch un pasudina fihkraschošana.

Lihds ar kapitaliņistās raschošanas attihstičanos, wif raschojamee lihdselki pahreet atsewischku usnehmeju — kapitalistu rokās un fihkraschošana ar katru deenu wairak dod zeku leelraschošanai, kura apnem weenmehr plaschakus apmehrus.

Katrs, kas ar walejam azim raugas us apkahrt werdoscho dsihwi, bes schaubam eewehros, ka ruhpneezisko usnehmumu skaitis jo deenas masinajas, kaut gan raschojamo pretichu daudsums pawairojas. Tas isfkaidrojams ar to, ka fihkee usnehmumi nespehj ifturet konkurenzes zihnu ar kapitalistiskeem usnehmumeem un tadehl isfuhd. Tagadejās raschošanas kahrtibas laikmetā fastopami milsu usnehmumi, kuros teel nodarbinati desmitem tuhstlochi strahdneeku. Leelraschošana daudjās ruhpneezibas nosarēs jau pat til tahku attihstijusēs, ka weens pats kapitalists par šewi nespehj apmeerinat augoschās ruhpneezibas prasibas. Daudsreis kahda leela usnehmuma eerihkošanai šadodas wairaki kapitalisti kopā un tad tikai spehj weift eedomato darbu. Tā rodas akzionaru šabeedribas, kuras daschos usnehmumos eegulda milfigus kapitalus. Katra schahda akzionaru šabeedriba ween jau war isnihzinat fimteem fihko usneh-

*) Karlis Markss atrada scho wirswehrtibas awotu un tas ir wina leelais nopelns. Wina eewehrojamā darbā „Kapitals“ ir atrodama mahziba par wirswehrtibas isjelšanas; „Kapitala“ pirmais isdewums parahdijās 1867. g. un lihds pat schim laikam naw usduhrees ne us kahdām nopeetnām eerunam, kas šagahstu wina mahzibu. Schis darbs ir dibinats ari us Marksa mahzibu. Wifseem, kas pamatigati grib eepasihtees ar scho jautajumu, ir loti eeteizams eepasihtees ar „Kapitalu“.

mumu. Wiſas ſchis parahdibas gaiſchi rahda, ka arween wairaf arween plaſchaf iſpleſchas leelraſchoſhana un iſſkaiſch un iſnihzina ſihkos uſnehmumus.

6. Technikas ſekmes un maſchinu attihſtiſchanas.

Schahda raſchoſchanas pahrweidoſchanas, ſihko uſnehmumu iſnihſchana praſa daudſ pilnigafus darba rihkus. Tee teef daſchadi pahrlaboti un papildiaati un beidsot pat iſnihzinati, jo wiinu weetâ ſtahjas maſchina. Uri tehnika it wiſas raſchoſchanas noſarês teef ar katru deenu pilnigafa.

Paraugatees kaut uſ brihdi tagadejo leelo ſabriku darbnizâs, kur warenas maſchinas ar ſawu techniſko eerihzibu beſ aſtahjas ſtrahdâ; ſchee milſeni weegli padara daſchu-daſchados darbus, ko agraf tika ar mokam paſpehja zilweka rokas. Zilweka genija darbi ſchâi laukâ ir teefſcham apbrihnojami. Kamehr twaiks, elektriba un ziti ſinatnes atradumi ſahka kalpot raſchoſchanai, wiinas tehnika ir ſaſneegufi tos augſtumus, par kureem zilweze preekſch daſcheem gadu deſmiteem pat ne ſapnot neſapnoja.

Zif ahtri attihſtijâs twaika iſmantoſchana ruhpnenezibâ, redſams no ſekoſcha peemehra. Rahds ſpezials Amerikas laiterakſts iſrehſinajis, ka 1888. gadâ wiſa ziwiliſetâ paſaule wareja ſawâ kalpibâ turet 50,015,000 twaika ſirgu ſpehkus (katrs twaika ſirga ſpehks lihdsinas 3 paraſto ſirgu ſpehkeem; katra paraſtâ ſirga ſpehks lihdsinas 7 zilweku ſpehkeem). Kaut gan twaika maſchina tika iſgudrota jau XVIII. gadu ſimteni, tomehr ſchâ g. ſ. 50. gados tagadejo 50,015,000 twaika ſirgu ſpehku weetâ ſkaitija tika 1,650,000. Ja gribam aſſtatit, kâ ſchis twaika ſpehks ir ſadalits pa aſſewiſchâm walſtim, tad ſchâ ſinâ pirmo weetu eenem Anglija, kurâ teef uſ katreem 100 eedſihwotajeem rehſinati 25 ſirgu ſpehki; wikai ſeko Seemel-Amerikas Saweenotâs walſtis ar 24 ſirgu ſpehkeem uſ 100 eedſihwotajeem. Tahlat naſt Belgija, Wahzija, Franzija, Sweedrija, Skandinawijas walſtis un Holande. Kas ſtahw ſemat par

Austriju (5 firgu spehki us 100 eedsihwotajeem), tās walstis ir ruhpnēeziskā finā masaf attihstitas. No wiša 50 milj. leelā firgu spehka skaita tikai 10 miljoni teef rehkinati us lokomobileem un motoreem, turpretim us dselszeleem skaita 32 miljonus un us kugeem — 8 miljonus firgu spehku.

Ja 50 miljonus firgu spehkus pahrwehrtu zilweku spehkā, tad wjadsetu 1050 miljonus zilweku (1 twaika sirga spehks = $1 \times 3 \times 7 = 21$ zilweku spehkam). Ar ziteem wahrdeem fakot, us katra dsihwa zilweka isnahf apmehram weens dsels twaika wehrgs. Ziwilisetās walstis, peem., Anglijā un Amerikā us katra eedsihwotaja — wihreescha, seeweetes un behrna — teef skaititi, apm. 5 dsels wehrgi; tahdejadi ja mehš us latreem 5 eedsihwotajeem peenemfim 1 strahdneeku, tad tahfat isnahks, ka ik us katra dsihwa strahdneeka isnahf 25 tehrauda waj twaika strahdneeki.

Zilweka un maschinas atteezibas kluhs wehl redsamakas ja eewehrofin, ka maschinas twaika spehks lihdsinas apm., tikai weenai zeturtdalai no wiša ismantota kustošchā spehka (wehja, uhdens, gahses, elektribas u. t. t.) wiša pasaulē.

Schis weens peemehrs ween jau rahda, zif koti peeaudsis XIX. g. f. otrā pusē maschinu raschotajs spehks.

Wišs fazitais leezina, ka zilweks raschoshanā kluhst weenmehr wairaf leeks. Dsihwo strahdneeku weetā stahjas tehrauda un dsels strahdneeki. Dsihwee strahdneeki sawā raschoshanas prozesā ir eeslehti finamos rahmjos, kurus darina katra atsewischka strahdneeka fisiskās spehjas un ihpachibas, kā ari daschas wispahrejas zilweka nepeezeeschamibas: katrs strahdneeks pehz finama darba ilguma pagurst un tapehz spehku atjaunoshanai winam wajaga eebaudit finamu baribas daudsumu. Dsels strahdneeks — maschina turpretim nefad nenogurst, wina war strahdat bej atpuhtas deenu un nakti un winu darbs buhs weenmehr tikpat raschigs; bej tam ari jcho dsels strahdneeku ustureshana kapitalistam ismajā daudj masaf, nekā dsihwo strahdneeku ustureshana. Tad wehl jchim tehrauda strahdneekam naw prahta, naw nefahdu zilwezisku dsinu, ne zenteenu; winašch nefad nepa-

zehlées pret fawu darba deweju, turpretim dšihwais strahdneekš daudšreis praša fawas dšihwes un darba apstahkku ušlabošchanu, bet tas wišš šarauž kapitaliſta pešnu.

Tomehr ne tikai ſhe minetee apstahkki ir par zehloui mašchinu pahrlabošchanai un tehnikas attihštibai. Kapitaliſma pamatihpaišchiba ir ta, ka ſtiprais neſchaubami ušwar wahjo un katra jaunbuhweta mašchina padara rašchošchanu daudš weenfahrišchaku un lihds ar to pahrwar katra konkurenzi. Tiklihds rašchošchanâ eewesta kahda jauna mašchina un winai ijdewees iſſkauft fawus pretineekus, kad tuhlin pehž winas jau rodas zita wehl pilnigaka un ušwaretaja pate teef ušwareta. Tâ ar katra deenu papildinas tehnika un mašchinas rašchošchana un lihds ar to ari rašchošchana kluhjt daudš weenfahrišchaka.

7. Veekais darba ſpehks.

Zaur paſtahwigu mašchinas tehnikas attihštichanos rašchošchana, kâ jau teiktš, kluhjt aišween weenfahrišchaka. Šchis apstahkliš padara zilweka darba ſpehku rašchošchanâ leeku, beš tam wehl kapitaliſti wišreešcha darba ſpehku ſamaina pret ſeeweetes un behrnu darba ſpehku, kuruš ir daudš lehtakš. Daudžâs rašchošchanas noſarêš teef iſmantoti ne a p m a h z i t i ſtrahdneeki, kuri pilnigi ween iſpilda a p m a h z i t â ſtrahdneeka weetu.

Veelruhpneezibas un leelo ušnehmumu paſtahwiga attihštichanâš, kaš zaur ſeeweetes un behrnu eerauſchanu rašchošchanas prozeſâ pawairoja zilweka darba ſpehka rašchigumu, raida uš eelaš weſeleem bareem bešdarba ſtrahdneekus, kuri ir padoti badam un nabadšibai un winu ſchauſmigâm ſekam. Weenigâ winu zeriba ir jaunu ruhpneeziſku ušnehmumu rašchanâš, kaš ween war iſraut bešdarba ſtrahdneekus no winu neapſkauſchamâ ſtahwokka. Bet — tee tikai ir wiſaš bešdarbneeku armijaš atſewiſchki pulki, kuri zaur tehnikas attihštibu un zilweka darba ſpehka rašchiguma peeaugšchanu wiſâš rašchošchanas noſarêš jo deenas peeaug un pawairo leelo „ruhpneeziſko reſerwes armiju“, kâ winu noſauža *Karlis Markſš*.

8. Laufstrahdneeku dšihšchanàs uf ruhpnëezibas apwideem.

Darba špehka ištumšchanu no ruhpnëezibas diwfahrt pawairo wehl kahds apstahklis, furu tuhdat apstatišim. Ta ka leelrašošchanas pastahwigà peeaugšhana jau aptwehruše ari laufšaimnëezibu, tad šahdsšças šemneeks teef pamajam isnihdets un eerautš lauku proletariata šškirâ. (Par to wehlat, runajot par widus šškiram.) Wišëem koti labi pašihstamas tàs „patriarchalàs atteezibas“, kahdas pastahw štarp leelgruntneëkeem un lauku štrahdneëkeem. Laufstrahdneeku „idiliško“ dšihwi war wišlabati nošauft par „šuna dšihwi“. Šmeekligi šemà darba alga, fura tiško paglahbj no bada, šwehriškà apeešchanàs un garà darba deena šmagajà darbà, kaš welkaš no šaules lehtta lihđj šaules reetam, — luht, laufstrahdneeku liktens. Wišam tam wehl peeweenojas wiinu bešteešiškais štahwoškis (ar šawu 1810. g. likumu par laufstrahdneëkeem (*G e s i n d e - o r d n u n g*) un dauđj ziteem noteifumeem un lifumeem). Tamdeht naw ari nekahds brihnumš, ka laufstrahdneeks, tiško dabujis šinat, ka pilšehtà ar wiinu apeešees dauđj maš zilweziškati un labati atalgoš wina darba špehku, ne brihdi nekaweešees atštaht šawu šahdsšças „paradiši“ un došees uf pilšehtas „pekli“. Deesgan pilnigee (šamehrà ar šenlaiteem) un pastahwigi ušlabotee šatikmes lihđšekli šhini šinà ir laufstrahdneeka labš palihgš. Ari fara deenestš laufstrahdneekuš ee pašihština ar leelo ruhpnëezibas pilšehtu dšihwi un wiinšch pahrlëezinaš, ka neškatotees uf dauđšam tumšchàm pilšehtas štrahdneeku dšihwes pušem, te tomehr wina štahwoškis ir labakš, nekà šahdsšchà. Un teešcham, weenmehr wairaf laufstrahdneeku eepluhšt leelpilšehtàs, un ruhpnëezibas zentri weenmehr paplašchinajas. Šewiščki eewehrojama laufstrahdneeku došchanàs uf pilšehtu nomanama taiš apgabalos, fur wiinu štahwoškis ir launakš, fur wiinu darbs teef šliktaf atalgots. Laufstrahdneeki, eepluhšdami ruhpnëezibas zentros, pawairo ruhpnëeziškà proletariata rindas un ruhpnëeziško rešerwes armiju, šamehr lauku leelgruntneekuš beešchi ween dšird šuhđšamees par štrahdneeku truhkumu.

9. Widus ſchkiras nihſchana.

Ruhpneeziſko reſerwes armiju pawairo, bej jau mineteem, wehl weens apſtahlis. Leelruhpnneeziſa weenmehr wairaf iſſpeeſch ſihko raſchoſchana un lihdi ar to iſnihſt ari ſabeedribas widus ſlahni, tà jauz. widus ſchkira (ſihkee amatneeki, ſihtruhpneeki un ſemneeki), kura ar katru deenu papildina proletariata rindas. Leelais kapitalas konkurenzes zihnâ nomahz katru, kas ſaimneeziſkâ ſinâ par winu neſpehzigats, katru, kas neſpehj winam pretim ſtahteos. Sihkais uſnehmums, atraſdameos blafus leelam, kapitaliſtiſkam uſnehmumam, bej ſchaubam, drihj ween aiſees bojà. Tagad apſtatiſim ſchis trihs widus ſchkiras (ſihko amatneeku, ruhpnneeku un ſemneeku), un ſalihdsinaſim winas ar atteezigâm kapitaliſtu grupam. Sihko eerehdneeziſu mehſ neeuehroſim, jo tai naw tautſaimneeziſkâ leelas noſihmes.

a) Leelkapitaliſts un ſihkais amatneeks. Papeeſichu apſtatiſim leelkapitaliſtu. Wina raſchoſchanas uſnehmums ir eerihkots ar wiſjaunakâm maſchinam un pehz wiſâm technikas praſibam. Neapſtrahdato materialu preeſich raſchoſchanas taſ eepehrſ loti iſdewigos apſtahlkos. Winam, wajadſibas gadijumâ, ir peeeetams leelakais credits. Wiſs taſ atkauj kapitaliſtam algot ari wairaf ſtrahdneekus, bet, kâ mehſ jau redſejam, jo wairaf uſnehmumâ nodarbinatu ſtrahdneeku, jo leelaka ir kapitaliſta pekna. Tamdehl wiſch raſchotos produktus war ari pahrdot par wiſlehtakâm zenam. Sihkee kapitaliſti zaur ſemâm zenam nereti weens otru nomahz, bet leelkapitaliſts pat tad wehl atlizinâs prahwu peknu.

Tagad nu pahreeſim uſ ſihko amatneeku. Winam tikaſ reti kad ir peeeetami technikas progrefa un maſchinu raſchoſchanas labumi; wiſch ir iſpeeſts ſtrahdat ar wezeem, loti nepilnigeem raſchoſchanas riſkeem. Par neapſtrahdato materialu winam jamaſkâ daudi dahrgaki, nekâ leelkapitaliſtam: wiſch newar eepirkt wairumâ, jo tad tikaſ materialâ ween buhs eeguldots wiſs wina kapitalas. Raut gan credits ſihkam amatneekam ir daudi nepeezeeſchamaks, nekâ leelkapitaliſtam, tomehr taſ winam

ne katrreiz ir peeejams un nereti pat pilnigi nešajneedšams. Tā tā wina ušnehmums ir pahraf fihziņš, tad ari darba špehka wajadšigs maš un tapehž fihkais amatneeks nefad newar eedšihwotees no šchi darba špehka šarajshotās wiršwehrtibas. Daudšreij, turpretim, gadaš, ka winšch newar strahdneekem pat algas ismakšat un ja ari ismakša, tad pats winšch paleek beš kapeikas fabatā. Galwenais fihkā amatneeka gruhtums ir — atrašt pašahwigu tirgu preešch šaweem rašchojumeem. Ša ari winam laimejaš tahdu atrašt, tad šcheit winšch nahk nenowehtschamā šaduršmē ar leekapitalistu. Tur nu taš war teikt, ko ween grib: — gan ka taš newar lehtaki pahrdot, waj ari, ka winam pašcham preze tišdaudš ismakšajuse; pirzeji tomehr ees tur, kur labaki apmeerināš winu prašibas, tā tad pee kapitalista, ja tikai amatneeks nepamašināš pretšchu zenu lihdsjās kapitalista zenam, waj pat wehl šemaku.

Lai pehž eespehjas ilgafi noturetōš zihnā ar leekapitalistu, fihkais amatneeks, nešpehdams atalgot šekus, šahk ekploatet behrnu darba špehku: winšch peekem wairakus mahžekus, kuri tad dabun it wišu „eemahžitees“, tikai šawu amatu ween ne. Tā fihkais meistarinšch wehl kahdu brihdi welk šawu dšihwi, lihdsj beidsjot tomehr pašaudē wišus šawus lihdsjekus, un tad, ismoziiees, nowahrdšis, ir špeests padotees leekapitalistam un atštahšt zihnas lauku.

b) Leel= un šihktirdšneeziba. Ari šihkruhpneeks un fihkais weikalneeks ar šaweem neezigeem weikalineem tikai ar mofam war zihnitees ar leekapitala, leektirdšneezibas konkurenzi. Leele basari, noliktawas, magasinas u. t. t., kas dibinatas uš leekapitalistiskem pamateem, tos pamasam nobihda pee malaš. Lai eedomajamees tikai warenos basarus un tirdšneezibas namus leelās pilšehtās. Tee aug, ka šehnes pehž leetus un katrs, kas tikai reij winos bijis, šapratis wiau nošihmi pretšchu išwehles un lehtuma šinā.

Šihktirgotajs, turpretim, nefad nešpehji ušturet leelas magasinas un nošleht prašwakus lihgumus ar fabrikanteem.

Tas nespèhji ari algot agentus un komijus, kas wahktu pretſchu nonehmejus. Par eepirktàm prezem tas weenmehr ſamakkà daudſ dahrgati, nekà leeltirgotajs. Sihktirgotajs gandrihs weenmehr prezes eepehrk tikai maſumà un ne teeſchi no raſchotaja, bet gan no kaſhda ſtarpineeka, kurſch katrà ſinà par to ſanems ſinamu pelnaſ daku. Wehl daudſ gruhtaka winam ir pretſchu pahrdofſhana. Mantigà eedſihwotaju daka nefad nepirks wajadſigàs prezes ſihkà weikalinà un nemantigee atkal zentifees nodibinat ſakarus ar leeltirgotawam, kur wini wiſu wajadſigo war eeguht daudſ lehtaki un kur preze buhs neſabojata. Pats par ſewi ſaprotams, ka ſchahdos apſtahklos ſihktirgotajs ilgi neſpehs paſtahwet blaſus leelam weikalam. Wina liktenis ir loti ſaiſtits ar ſihkà amatneeka likteni, ari wiſch ſeedo wiſus ſawus lihdselkus un beigàs ir ſpeests atſtaht zihnaſ lauku. Leeltirgotajs turpretim, ar katru deenu paplaſchina ſawu uſnehmumu un ſanem weenmehr leelaku petnu.

c) Leelgruntneeks un ſihkaiſ ſemneeks. Semneeka liktenis ari ir loti lihdsigs diwu augſchà apſkaito widus ſchkiras preekſchſtahwju liktenim. Ari laukſaimneezibas raſchoſchana lihds ar maſchinu eeweſchanu teek organiſeta uſ razi-onaleem, leelkapitaliſtiſkeem pamateem. Leelgruntneeks ſawu ſemi apſtrahdà pehz wiſàm jaunakàm technikaſ un ſinatnes praſibam. Semes raſchiguma pazelſchanai wiſch beſ labàs mehſloſchanaſ, iſleeto wehl daſchadas kimiſkaſ weelaſ. Semi taſ apar ar twaita arklu, ſehj ar daſchadu ſiſtemu ſehtuwem, labibu eewahz ar maſchinam un beidsot, labibu kul ar wiſjaunakàm un pilni-gakàm kulmaſchinam. Beſ tam wehl teek iſleetotaſ daudſ un daſchadas zitaſ maſchinaſ auglu nowahſchana, peenſaimneezi-bà u. t. t. Beidsamà laikà Amerikà ari loplopibà eewettaſ maſchinaſ. Wiſu, ko lihds ſchim iſdarijuſchaſ failàs zilwefa rokaſ, tagad ſtrahdà maſchina. Bet wiſus ſchos technikaſ augkuſ war pluhkt tikai tee, kam ir prahwaſ ſemes gabalaſ un taſhdi ir tikai leel-gruntneekeem. Spehji-gakee leelgruntneeki beſ tam wehl uſ ſawas ſemes eerihko daſchadus ruhpnneeziſkuſ uſnehmumuſ, peem., zukura fabrikaſ, ſpirta dedſinatawaſ un paſchi raſcho wajadſigo mate-

rialu (zukura beetes, kartupelus, rudjus u. t. t.). Naw ſchaubu, fa kapitaliſtiſkà ſaimneeziba aiſween wairat aptwers ari laufſaimneezibu. Taiſni tamdehl jau ari Amerikas ſemkopibas beedriba pahrspehl Wahzijas beedribu, fa Amerikà ſemkopiba teet it wiſur eerihkota uſ leelkapitaliſtiſkeem pamateem.

Paſhreesim nu uſ ſihko ſemneeku. Wiſch ir ſpeests konfuret ar leelgruntneeku, kusch apbrukots ar wiſeem technikas un ſinatnes eerotſcheem. Naw nekahdas noſihmes, ja wiſch ſawu ſihko, tikai daschus morgenus (1 morgens = apm. $\frac{1}{4}$ dej.) leelo ſemes gabalu apſtrahdatu ar twaika arflu; beſ tam wiſch jau nemas naw ſpehjigs tahdu arflu ſewim eegahdatees. Tapehz tad ſchis ſihkais ſemes gabalinſch teet apſtrahdats ſuhrà darbà, weenos ſweedros. Wiſs wina ihpaſchums naw ne puſi tit leels, zit tas iſdod par ſawas gimenes, kà ari dſihwàs un nedſihwàs mantibas uſtureſchanu. Ja wiſch grib ſawu ſemi padarit kaut zit augligaku, tad newar wis, kà leelgruntneeks, to uſlabot ar daschadàm kimiſkàm weelam, bet ta ir jaapmehſlo ar teem paſcheem weentahrscheem mehſleem, kurus atlizina wina ſaimneeziba. Semi tas apſtrahdà ar to paſchu weentahrscho ſirgu arflu; ſehj weentahrschi — ar roku; labibu plauj tàpat ar iſkapti un kul to ar ſpriguleem. Dà tad wiſi ſemneeka darba rihti ir loti pimatneji, tapehz wiſi raſchojumi winam iſmaksà daudſ dahrgafi, nekà leelgruntneekam.

Dà kulas, kà pliks pa nahtram muſſu ſemneeks, eestigdams weenmehr dſilak parahdos. Wiſa wina labiba jau tihrumà, mehl mahrpàs ir nolemta nepeezeeschamo paradu ſegſchanai. Labas raſchas gadijumà ſemneeks, warbuht, atlizinàs kahdu maſuminu, bet ar to tam nepeetiks pat lihds nahkoſcham pawaſarim. Bet kas noteek ar ſemneeku, ja gadas neraſcha waj kahda lopu ſehrga?

Ari pee labibas pahrdoschanas wiſch newar noteikt patſ zenu, bet winam, wiſadà ſinà jaturas pee tàs, kahda paſtahw tirgù. Tagad nu ſihkais ſemneeks nokluhſt tahdà pat ſtahwofli, kà ſihkruhneeks, kusch ſaduhràs ar leelkapaliſtu. Leelgruntneeka

faimneeziba ir razionala un tapehž wiaſch wiſus raſchotos produktus war pahrdot daudſ lehtati, nekà ſihſkais ſemneekſ; bet ſemneefam ir japeeturas pee tàm zenam, kaħdas noteiz leelgrüntneekſ.

Œkaidra leeta, ka tahds ſtahwoklis ilgi paſtahwet newar; agri waj wehlu ſihſkais ſemneekſ, tàpat kà ſihſkais amatneekſ un ruhpneekſ, buhſ ſpeekſt paſuſt no zihnaſ lauta.

Wiſſ ſchis atſewiſchko widus ſchſiras preekſchſtahwu ſaimneezikà ſtahwokla attehlojumſ gaiſchi rahda, ka ta ſchſira ir padota iſnihzibai un iſnihſchana lihds ar kapitaliſtiſkàs ſaimneezibas attihſtibu weenmehr peeaugſ un peenemſ plaſchakus apmehrſ. Wiſſ ſchis nihſtoſchais puhliſ peeweenofeekſ algoto ſtrahdneeku leelajai armijai un ari pawairoſ ruhpneezikto reſerweſ armiju.

10. Saimneezikàs krihſekſ.

Beſ jau mineteem wiſpahrejà beſdarba zehlonem, ir wehl weenſ kwi ſwarigſ zehloniſ — ſaimneezikàs krihſekſ.

Kapitaliſtiſkà raſchoſchana ir, kà jau teiktſ, pilnigi anarkiſtiſka (neorganiketà), beſ kaħda noteikta plana; winaſ mehrkiſ nebuht naw ſabeedribas praſibu apmeerinaſchana, bet raſchoſchanu ta uſſkata tikai par lihds ekli ſawa mehrka (bejgaligas wirswehrtibas pawairoſchanaſ) jaſneegſchanai. Tapehž tad katrſ kapitaliſtſ zenſchakſ, pehž eeſpehjakſ ahtri, jaſneegt ſcho mehrki, bet ta kà nekahdas raſchoſchanaſ organiſazijas nepaſtahw, tad katrſ raſcho, kaſ tik kriht prahtà; ar ziteem ſtahtekſ kaut kaħdos ſakaros teem nenahk ne prahtà, wiku weenigà dſina, weenigaiſ mehrkiſ — nau das maiſſ, eedſihwoſchanaſ kaħre toſ tà walddina, ka wini nemitigi zenſchakſ aiſſneegt toſ.

Œchi neorganiketà raſchoſchana un paſtahwigà anarkijas peeaugſchana ari ir par eemeſlu tàm leelajàm krihſekem, kaſ ſatreez weſelaſ lautaſ un milſigokſ apmehrſokſ aħrda wiſu ſaimneezikto dſihwi.

Rihšes mums rahda to, ka, šamehrâ ar turgus peepraftjumeem, ir raščots par daudj produktu (prezes) un ņahdas pahraščoščanas dehl top gaušafa pretšču apgrošiba. Starp zitu kapitalistiškâ ņaimneziskâ eefahrta praša, lai wišas prezēs, pehz eespehjas drihs, pahrwehrtos naudâ, jo neweens kapitalists tatschu negribēs redset ņawus raščojumus nepahrdotus; pelnai ir janahk, bet kur nemt pretšču pirzejus? Nâ neišbehgamas ņekas rodas kračs. Katrs, kas nešpehj ņawas ņaraščotâs prezēs pahrdot, t. i. pahrwehrt tâs naudâ, ir špeests pahtraukt darbibu. Tâ krišes laikâ teef ištosti bešči ween leeli ušnehmumi; tee tad ņawâ gruščanâ rauj lihds daudj zitus ušnehmumus, ņhee atkal zitus u. t. t.

Tomehr, krišes laikâ wišlaunaki klahjas strahdneeku ņķķirai. Wišpahrejais ņastrehgums atstahj neščaubamu eespaidu uš it wišam raščoščanas nosarem, t. i. wiši ušnehmumi teef ņaščaurinati zik nu ween ir eespehjamš. Šimteem strahdneeku teef ištihiti uš eelas, kur tos ņagaida badš un nabadšiba. Wiši ņhee apstahķķi koti leelâ mehrâ pamašina mašu patehreščanas špehjas (un ņķiš mašas ņastahw no miljoneem strahdneeku, newiš daščeem tuhktošcheem kapitalistu), kas wehl wairak ņatrizina wišu ņcho ņašpeesto gaišu.

Rihšču laikâ ruhpneneziskâ reserwes armija peeaug needomajamos apmehros, bet kad atkal ruhpneneziba ņahk atšelt, wišâ ņaimnezibâ nomanamas daščadas pahrgrošibas un nu wairs ne katrs, kas palika beš darba, to wairs tiš weegli atrod. Tas ištaidrojams ar to, ka ņahhdus ņastrehgumu laikmetus kapitalisti išteto preekšč raščoščanas lihdsķķlu papildinaščanas; teef pahrweidoti raščoščanas riški, wišpahri, nomanama techniķķa pahrwehrtiba, kas wiš rada jaunu pošmu raščoščanâ, wišpahr pabalsta raščoščanas razionalizaciju un nostiprina kapitalistus winu konkurenzes zihnâ ar ziteem ušnehmumeem. Galwenais, kas notizis ņķais pahrwehrtibâs, ir, ņaprotams, zilweku darba špeķķa ņaščaurinaščana, kâ to mehš jau redšejam ari jautajumâ par maščinu raščoščanas atihštibu.

Domehr katrs ruhpnēezibas atšehlums nes šewi jaunu krišchu dihgļus un šhis krišses top arween štiprafas, postoščas. Mehš redšejam, ka krišses galwenais zehlonis ir tas, ka pee raschoššanas neteef nebuht eewehrots turgus daudšums un tā krišses laikā tirgi ir pahrpilditi ar prezem, kuras neatrod nonehmeju. Tapēhž pirmais usdewums ir jaunu tirgu radiššana. Bet jaunu tirgu radiššana, wismaš tagad, nešpehi šekot kapitalistiskās raschoššanas attihštibai; un lihdi ar pastahwigas raschoššanas attihštibu, kura rada jaunu pretšchu pahrdoššanas lauku, weenmehr wairaf pašuhd eespehja radit jaunus turgus. Šhis lauks nu teef peepļuhdinats netikween ar weetejām prezem, bet tas šahf konkuret ari ar tām semem, preefšch kurām tas agraf bija tikai kā turgus; tā teef apdraudeta šcho semju ruhpnēeziba, jo jaunais kapitalistiskais raschoššanas zentrs ir špeests meklet preefšch šawām prezem ari ahršemju turgus.

Tiklihdi krišje masleet rimstas, kas rodas zaur jaunu t'rgu atraššanu un, kas wisbeefšahf šastopams, zaur ahršahrtigu pretšchu zenu pašeminaššanu, raschoššana rit atkal normalā gaitā. Katrs kapitalists zensčas atguht krišses laikā zeeštos šaudejumus. Tā zelas atkal jauna pahrafrašchoššana un atkal eestahjas krišje.

Ugrafos laikos, leelruhpnēezibas attihštibas šahkumā, kad pehž krišsem radās atkal šaimneezisks atšehlums, wiši beš darba palikušchee strahdneeki dabuja atpakal šawu darbu un daudšreij wehl pee tam ar dascheem šaimneeziskā stahwokla uslabojumeem. Tagad jau tas naw nekur šastopams, jo krišses peenem arween draudošchafus apmehrus.

Tagad atkal mehš pahrdšihwojam krišses laiku un pee tam loti šmagu. Krišchu starplaiks top arween ihšaks. Leelruhpnēezibas attihštibas šahkumā (Wahzijā XIX. g. š. 30 gados) krišses atjaunojās pehž katreem 10—11 gadeem, tagad, turpretim, kapitalam attihštotees, tas noteef weenmehr beefšahf. Bet ta krišje, kuru tagad mehš pahrdšihwojam, draud pahrwehrstees par kroniškū, jo gruhti ir paredset, kad beigšees tas ruhpnēeziskais šastrehgums, kuršch eesahzees jau kopšch 1889. gada;

un ja ari atkal notiks atsehlums, tad loti var buht, ka tas buhs pehdejo reisi un pee tam titai us ihju brihdi. Uzim redsot, kapitalisms tagad ir atisneedsis to attihstibas stadiju, kur tam ne-
jch a u b a m i jakriht zaur wina pascha eefichejam pretrunam.

Wisi lihdschinejee spreedumi par krihssem mums atlauj tais-
fit daschus flehdseenus par to, ko no winam war gaidit strahd-
neeks, ka ari wisa sabeedriba. No weenas puses mehs redsam,
ka teef raschots tif daudj pretschu, ka pat truhkst wisam winam
nonehmeju; no otras puses atkal, pateizotees tam, ka sarascho-
tas prezes sen jau pahrsneeds tirus prasibas, eewehrojama sabe-
dribas dala, wiswairak, protams, strahdneeku paleef bes darba
un teef padoti nabadsibai un badam. Taisni tee laudis, kuri
radijusch i scho pahrakumu, ir speesti badot un krist, jo tee ir
p a r d a u d j r a s c h o j u s c h i. Un scho kahrtibu sauž wehl par
„iwehto kahrtibu“!

Tagad nu katrs domajochs zilweks war saprast, ka zaur
krihssem, kas ir kapitalistiskas raschojchanas kahrtibas neisbehg-
mas sekas, neweens zilweks wairs naw drojchs par sawu riht-
deenu; tas fakts jau ir kluwis par normalu sabeedrisku pa-
rahdbibu.

II. Glehdseeni.

Wisi aprahditee apstahki ir titai galwenee wispahreja bes-
darba zehloni. Sche waretu wehl peeminet tos besdarbneekus,
kuri teef ismesti us eelas pehz ta sauzamo „f e s o n a s d a r b u“
beigjchanas. „Sesonas strahdneeki“ ir preefsch kapitalista ka
femischka preefschroziba un schee strahdneeki ir pastahwigi ruh-
neeziskas reserwes armijas tukcho rindu pilditaji. „Sesonas
darbs“ ir breesmigakais e k s p l o a t a z i j a s weids; winas riht-
ziba atrodas wisa ruhpneneziska reserwes armija un, teescham,
jajaka, ja nebuhtu winas, newaretu, wismaf tif plaschi ne, is-
plestees schi eksploatazija.

Bes tam pastahw wehl weens besdarba weids, kur sch ir
saweenots ar d a b a s p a r a h d i b a m. Scho besdarba weidu
wisbeeschak peedsihwo buhwstrahdneeki; wini, ka jau finams,

jeemâ un, wispahri, fliftâ laifâ ir fpeesti darbu pilnigi pahtrauft. Bet fchim befdarba weidam tomehr ir deefgan maf kopibas ar to wispahrejo befdarbu, par furu wifu laifu runajam.

Beidsot wehl nebuhs leeki, ja atfihmejam, fa ari akorda darbs atftahj ne wifai mafu eefpaidu uf wispahreja befdarba ijplefchanos. Tâ fa strahdneefkeem winau darba fpehks teef atalgots pahraf nepeeteefofchi, tad wini, lai uflabotu fawu ftahwofli, lai eeguhtu lihdselkus nepeezeeftamam ufturam, strahdâ uf „aforda“, fur tad peeleeft beidsamos fpehkus, zeredami tahdejadi pazelt fawu nedelas algu; daschreis tas wineem teefcham ari ijdodas. Bet tiklihdj kapitalifts dabuhs manit, fa strahdneeks, pehz wina domam, nopelna par daudj, winafch zentiſees pajeminat gabalu mafu un to ari dara. Strahdneeks atfal peefpeefchas, lai eeguhtu agrako algu. Tahdejadi teef pawairots rafchojamo pretfchu daudsums, bet lihds ar to teef ari laupita daudjeem strahdneefkeem eefpehja nopelnit fawu maifes kumofu.

* * *

Tâ tad, mehſ ari nobeigfim wispahreja befdarbu zehlonu ijdibinafchanu un formulefim tos ſefofchi:

Galwenee, weenmehrf peeaugofchâ wispahreja befdarba zehloni meflejami tur, fa

1) paftahwigâ technikas un mafchinu darba attihftiba, fas faweenota ar zilwezes kulturâs progrefu, wifâs ruhpnreezibas nofarês ir radijufe milfigu darba rafchigumu, zaur fo zilweka darba fpehks rafchofchanâ ir padarits leeks,

2) tagadejâ (kapitaliftifkâ) fainneeziſkâ eefahrta ifnihzina fabeedribâs widus fchkirâs, furu preefchftahwji ar fatru deenu wairaf teef eerauti proletariata rindâs, paleef par algoteem strahdneefkeem un tahdejadi pawairo ruhpnreeziſko referwes armiju un

3) ruhpnreeziſkâs frihſes, fas ir zeefchi faiftitas ar kapitaliftiſko rafchofchanâs fahrtibu, winaſ tahlafâ attihftibâ paleef

arween postoschakas, arween plaschakas un isnihzina tuhstoscheem patstahwigus zilwekus, tahdejadi atkal pawairodama proletariata rindas, kas, sawukahrt, pawairo arween wairaf ruhpneezisko rejerwes armiju.

Wispahreja besdarba fefas.

Sche mehš neapstafifim to nabadfibu, to postu, to rada wispahrejais besdarbs. Peetiks, ja, turedamees pee schis grahmatinas sprausla mehrtā, papildinafim eesahkto wispahreja besdarba zehlonu ijdibinaschanu ar ihšu apstatu par wina fefam.

Behz kapitalistiskās raschoschanas kahrtibas attihstibas, kad tuhstoscheem strahdneeku tifa ismesti uš eelas, ruhpneeziskās rejerwes armijas rindās, taišni schi pehdejā palika par tās breešmigās ekšploatazijas lihdsekli, kura joprojam schaussta strahdneeku schkiru. Kapitalists loti labi fina, ka besdarba raditā nabadfiba un bads strahdneekam laupa pehdejos špehkus un winšch paleef paklausigs ekšploatazijas wehrgs; winšch scho apstahkli prot ari loti labi ismantot.

Katram sinamš, ka ta preze, kura atrodama tirgū loti leelā daudsumā, reti kad teef daudšmas peenahzigi šamašfata. Tahdā stahwokli atrodas ari preze, kuru šauz par — darba špehku. Nabagais strahdneekš, lai špehtu pastahwet, ir špeests pahrdot kapitalistam šawu weenigo prezi — darba špehku un tā ari winšch, lihdsi ziteem pahrdewejeem, nokluhst tirgū, schini gadijumā darba tirgū. Kapitalists, kurušch wišus raschoschanas lihdselus peesawinajis par šawu ihpaschumu, taš negribēs, lai tee šaruhšē waj kā zitadi šabojatos, bet gan zentišees, lai tee tiftu isleetoti raschoschanas prozesā un pee tam ar jo leelaku profitu; ari winšch eerodas darba tirgū, lai eegahdatos kreetnaku darba špehku. Mehš jau agraf minejām, ka darba zenu noteiz wina peeprafijumu un peedahwajumu daudšums. Gandrihs wišu zitu pretšchu zenas pahrdsihwo sinamas š w a h r s t i š c h a n ā s, kuras rodas zaur scho pretšchu daschadeem labumeem; kas atteezas uš

darba spēku, (strahdneeka weenigā preze), jateiz, ka mašīnu ražošanas un tehnikas attīstība viņa zenu padarījuše daudz-
maš weenadu, jo „strahdneeka mašīnas“ eemahzīšanās ne-
pagehr wairš tīk daudz laika, kā senat; wišs darbs pastahw tīkai
eefšch daschām kustībam, wišu pahrejo padara mašīna un tapehz
darba spēka wehrtību nošaka viņa i st u r i b a un p a d e w i b a.
Dznehmumu šchīnī sinā ir loti maš. Tapehz tad ir šklaidri ša-
protamš, ka zaur pastahwīgu ruhpnēezīfās rezervēs armijas
peeaugšchanu teef pahrpildītš darba tīrguš un pateizotees šcheem
plāščajeem darba spēka peedahwajumeem, loti ahtri šahk šlihdet
uš leju d a r b a a l g a; badā un nabadšibā nomahštee strahd-
neeki nu ir ar meeru, ja toš daschreiš neaiškawē pastahwoščās
arodnēezīfās organizācijas, strahdat kaut jebkahdos apstahklos,
kahdus šola kapitalistš.

Wispahrejā besdarba šaunais eefpaids uš strahdneeku šchīras
stahwofli parahdas ari wehl zītā weidā. Katrs apsinīgs strahd-
neeks, kas šapratis šawas šchīras interešes, turēs par šawu wis-
pirmo p e e n a h k u m u eestahtees šawā a r o d n e e z i f ā b e e -
d r i b ā, kur ir eefpehjama viņa zeeščaka apweenošchanās ar
pahrejeem darba beedreem; šchis strahdneeks ari šapratis, ka tīkai
tahdā zekā, tīkai zaur zeešču organizēščanos, kur wiši strahdneeki
ir kā weens wihrs, ir eefpehjams kaut zīk pretotees breešmigai
kapitalistu eefploatazījai. Bet lihds ar ruhpnēezīfās rezervēs
armijas peeaugšchanu eewehrojamā kahrtā teef šaištītas rokas ari
strahdneeku organizācijam; loti eewehrojamu lomu šche spēhlē
diwi apstahkli. Širmkahrt, ilgi besdarbā bijušchais strahdneeks ir
šaudejis pehdejos lihdsjeklus un tapehz, pee labakās gribas newar
ispildīt wišus toš peenahkumus, kahdus viņam usleef beedru orga-
nizācija. Bet lai organizācija spēhtu weikt šawus ušdewumus,
katram beedram wajaga ušņemtees šinamus materialus upurus
un pee tam, pehz eefpehjas, leelakus; bet kā lai kaut ko jeedo
tas, kam pašcham neka naw?

Drtkahrt, ruhpnēezīfā rezervēs armija loti šatreez strahd-
neekus, kuri stahjuščees šaimnēezīfā zīhnā un tahdejadi ari
parališē arodnēezīfko beedribu darbību; šchi armija, no bada un

ari neapšinas dšihā, no muguras usbruhk teem šatweem beedreem, kas patlaban stahw zihnas ugunis. Apšinigo strahdneeku šaimneezifkā zihnā wišpahrejais bešdarbs uš teem nogulstas kā šmaga nasta; jo leelaka buhs ruhpnēezifkā rešerwes armija, jo masak ir išredšes uš kahda štreika ušwaru.

Tiklab uš arodneezifko beedribu attihštibu, kā ari uš winau darbibu wišpahrejais bešdarbs atstahj loti nošpeedošču eēšpaaidu.

Ari pastahwigā dašchado šlimibu škaita peeaugšchana un strahdneeku šchkiras wišpahrejās wešelibas wahjinašchanaš naw beš wišpahrejā bešdarba eēšpaideem. Ari darbā ešošcho strahdneeku nereti šagaida taš pats poštis un agrā nahwe, kura jau tit beēšchi šastopama tagadejā, kapitalištifkās rašchošchanas pahrmehrigās ešploatazijas laikmetā; jo šaunakš ir ta strahdneeka stahwoklis, kurušch, wišus ipehtus peelidams, tomehr naw darba atradiš un walti ijmifumā lausa galwu domadams, ko rihtu ehdiš pats un ko doš gimenei; wišch eet no fabrikas uš fabriku, wirina winau wahrtus deen no deenas un wišur teek atstumts un nereti pat šunifki išraidits, šanemdams ne weenreif ween wahrdus: „Tu šlinkis! Ša tikai gribetu strahdat, gan tad darbu atrastu!“ Truhkums un nabadšiba, kuri wišpahrejā bešdarba laikā ir pastahwigi strahdneeka „weefi“, drihš ween parahda ari šawas šekas un strahdneeka gimeni pahruem dašchadas šmagas šlimibas. Waj gan war wehl kahds šchaubitees, ka wišu to breešmigo tautas epidemiju (koleras,*) tifa u. t. t.) awoti meklejami tur, kur truhkums un nabadšiba wijušchi šew štipras ligšdas. Tagad weegli šaprotams, ka diloniš wišwairaf šastopams strahdneekos un taišni tur, kur ir dšifaki eēšaknojušchees truhkums un nabadšiba. Šit daudšu strahdneeku nahwe na w ronama taišni wišoš šchais apstahkloš!

Bei ne tikai dašchadās epidemijas nelaiķā gulda kapā tuhšstošcheem un miljoneem laušču. Bešteefigais stahwoklis, ruhpes

*) Veelās koleras epidemijas laikā, (1892. g., Šamburgā) išrahdišās, ka wina radušes taišni zaur Šamburgas strahdneeku loti nošpeesto stahwokli, kuru wehl pawairoja šaimneezifkās krihšes raditais bešdarbs.

par sewis un gimenes ufturefchanu, tas wijs daudfreis ftrahdneeku—
gimenes tehwu dſen iſmiſumâ un nowed winu pee paſchnahwibas.
Paſchnahwu ſkaiſ ſewiſchki ruhpnenezibas pilſehtâs un
nomalês jaimneezifko faſtrehgumu laikâ faſneeds milfigus apmehrus.
Zif gan zilweku nepaſuhd ſchai klufibâ, un mehſ iſkai dabujam
laſit ſaujâs un ihjâs polizejas pahriſkatu atſauſmês, ka „Wakar
wakarâ (tur un tur) atraſiſ pakahrta zilweka lihkiſ; mirejs, zif
wehrojams, bijis ftrahdneeks. Paſchnahwibas eemeſli neſi-
nami“ u. t. t.

Naw labaks ari tâs milfigâs armijas ſtahwoklis, kura
kliht pa leelâm pilſehtam un pahrdſihwo wiſus „zeloſchanaſ“
jaukumus; bet ſchee jaukumi nelihdſinaſ teem „zelojumu“ peedſih-
wojumeem, par kureem ſenos laikos dſeedaja zelojoſchais amat-
neefa ſellis. Waj kahts ſina, zif daudſi no ſcheem nelaimigeem
faſtingſt ſalâ un nomirſt badâ; burſchuaiſſâ ſabee-
driba ir pilnigi peeraduſe katru rihtu pee kaſijas lâ kreetnu „uſko-
ſchamo“ ſanemt daſchas ſchahdas ſinaſ. Schee filiftri, lihdfigi
warifejeem, pazel ſawas azis pret debefim un iſſauzas: „Eſ
pateigos tew, Deews, ka eſ neeſmu lihdfigs teem zilwekeem, kuri
tâ nobeidſ ſawu dſihwi!“ Par ſchi ſchauſmigâ liktiena zehlo-
neem wini pat ne auſu nepazel.

Beſ tam, wiſpahrejais beſdarbs deeſgan eewehrojamu eeſpaidu
aſtahj ari uſ noſeegumu ſkaiſta peeauſchjanu; wiſwairaf
faſtopamais noſeegumu weids ir ihpaſchuma teeſibu pahrkahp-
ſchana. Menodroſchinataiſ ſtahwoklis un paſtahwigâ darba ſau-
deſchana, tâ ka ſtrahdneeks gandrihſ wairaf nodſihwo beſdarbâ,
neſâ ſtrahdajot, tas wijs pilnigi godigeem ſtrahdneekeem lauſch
winu tikumiſko zilweku un beeſchi ween padara toſ par „noſeedſ-
neekeem“. Wiſwairaf uſ ſchahdu „paſchpalihdfibu“ ſtrahdneeku
pamudina truhkumês un ruhpeſ par gimeni. Winſch, paraſti,
eeſahſ ar ſihku ſahdfibu, bet tad grimſt arween dſilaf un dſilaf,
lihdf pilnigi eeſteeg noſeedſibas muſlajâ, no kura wairſ iſejas naw.

Wiſpahrejais beſdarbs, raudams zilwekus uſ noſeegumu
zela, loti pawairo ari proſtituziju. Behdigee materialee
apſtahkli, kuri neſchehligi ſchauſta zilwekus, ſpeeſch winus pah-

domat, kà labaki eefahrtot jawu dsihwi; un, teefcham, newis dsina pehz klufakas, meerigakas dsihwes feeweeti raida uf eelas, prostitueto rindàs, bet gan fchauwmigais bads. Datram finams, ka prostituzija wiswairak isplatas fainneezifko frihschu laifà, peem., ari tagad, jo frihses katreisejas fefas ir besdarba wairofchanàs; tas faktis jau ir tif fkaidri faprotams, ka welti ir tehret wahrduf wina peerahdischanai.

„Pahrafapdsihwofchana“.

Weetà fche buhs daschi wahrdi par tà fawzamo „pahrafapdsihwofchana“. Beefchi ween dsirdami fpreedumi, it kà wispahrejo besdarbu rabitu pahrafapdsihwofchana.

Schis ufkatf jawà pamatà ir nepareifis. Gan teeja, ka jemes eedsihwotaju fkaits weenmehr wairojas; bet tas eebildums, it kà zaur eedsihwotaju wairofchanos zilweka effiftenzes awoti jau buhtu iffihfuſchi, waj, wismaf taifas iffihft, tà ka pehz finama laifa wairs nebuhtu eefpehjamf preefſch wif eem zilwekeem atraft nepezeefchamo ufuru, ir no finatnes fposchi apgahfts. Glufchi otradi, finatne ir peerahdijufe, ka zilweze ar tagadejeem materialu un rafchojamo fpehku frahjumeem, furi atrodas winaf kalpibà, fpehs wehl pafahwet nefaitameem gadeem ilgi. Un finatne jau ari ir atradufe daudfus jaunus zilweku effiftenzes awotus un, kulturai weenmehr tahlak attihfto-tees, wina turpinàs fcho gaitu.

Tomehr, katram, kaf naw daudsmaf pafihftams ar tagadejam fabeedrifkam un fainneezifkam atteezibam, liffees, ka wispahrejais besdarbs tomehr ir gan pahrafapdsihwofchanas fefas, t. i. ka daschà labà weetà ir par daudf eedsihwotaju, furi mekle few darbu un patwehrumu, bet tifai dala no wineem fcho darbu war dabuht. Bet tahda pahrafapdsihwofchana tifai ifleefas; „daschadàs dsihwes nomanas beeschi wit, bet pateefiba ufwar“, tà fkan wezà, deefgan pateefà paruna. Nemfim jebkahdu peemehru: mums leefas, ka faule greefchas ap femi, kamehr pateefibà tas noteef glufchi otradi. Tahlak: frihses laifà beeschi war dsirdet fchahdu fpreedumu: „Mas naudas, tapehz wif fahw uf weetas“. Bet tàs naudas nebuht naw tif maf;

eefahkas fästrehgums un lihds ar to apstahjas naudas a p g r o = j i b a ; tapehž ari naw manama nauda. Tas pats fakams par „pahrafapdsihwoſchanu“, kà wiſpahreja beſdarba raditaju. Mehš fkaidri redſejam wiſpahreja beſdarba zehlonuſ: fiſhkàs raſchoſchanas laikà, kad gandrihš wiſeem ſtrahdneekeem bija darbš, tad ari wini netika uſſtatiti par leekeem eedſihwotajeem; toreij neweens nenomanija kaut kaſdu pahrafapdsihwoſchanu. Bet lihds ar burſchuafiſkàs ſabeedribas ſaimneeziſko attihſtibu jau kà ſchis attihſtibas ſekas, rodas beſdarba ſtrahdneeku armija. Tuhdal ari wiſi pilſoni ar breeſmam nomana, kà pawairojas „leekà eedſihwotaju daſa“, kaš teef iſſweeſta uſ eelaš.

Tahdš, ihſumà, waretu buht paſkaidrojums par tà ſauzamo „pahrafapdsihwoſchanu;“ wiſi pahrejee ſpreedumi un paſkaidrojumi par „pahrafapdsihwoſchanas“ ſakareem ar wiſpahrejo beſdarbu ir tikai weentahrſchš ſcharlataniſmš. Wiſeem teem, kaš uſſkata moderno ſaimneeziſko eekahrtu kà kaut ko patſtahwigu, ir teeſibas runat par pahrafapdsihwoſchanu, jo tagadejà (kapiſtalitiſkà) ſabeedribà, kà jau to agrak redſejam, tikai daſchi nedaudſi war zilweziſku dſihwi weſt; tikai nedaudſi atrod ſew meeru un pajumtu tai „brihniſchkà deewa paſaulè“. Bet tà kà ſcho lainigo weetas koti ahtri war eekemt kaſdš zitš, tad wini, no ſawa ſtahwokla ſtatoteeš, teeſham ari atradiš tahdu „pahrafapdsihwoſchanu“. Bet mehš, miſſigà iſſalkuſcho un zeeteju, badà mirſtoſcho un ſalſtoſcho armija uſ ſcho jautajumu ſkatameeš pawiam zitadi. Mehš ſinam, ka mums ir teeſiba uſ zilweziſku dſihwi un ka ir eeſpehjamš preekſch wiſeem tahdu dſihwi nodibinat; lai to panahktu, tad tagadejà raſchoſchanas ſistema ja-pahrweido, jarada daudſ pilnigaka, kaš ſpehž apmeerinat wiſas kulturaa un zilwezeš progreſa praſibas; tapehž netizeſim wairš teem „khiſneeſchu preeſtereem“, kuzi mums praweeto attureſchanoš un atteikſchanoš no dſihweš, jo mehš eſot ſchai paſaulè „leeki“; neklauiſimeeš winu plahpàš, bet wineem par ſpihti, kerſimeeš droſchi pee wiſas tagadejàš eekahrtas reorganijeſchanaa.

Bet kà to iſdarit? Par to mums ſtahſta nahktoſchà nodafa.

Wisphahrejà besdarba nowehrschana.

I. Wisphahrejas domas.

Pirmā nodalā mehš apskatījam wisphahrejà besdarba zehlonus un eewehrojamakās šekas un lihds ar to ari pahrleezinajamees, ka šchis stahwoklis ilgi tā newar palikt, tapehž tad dabiski rodas jautajums: kà wiš u to nowehrst?

Pirms dodam atbildi uš šcho jautajumu, wehl ihsumā šazim dāschuš wahrduš par moderno šaimneezibu.

Mehš redsejam, ka wisphahrejà besdarba zehlonis ir tagadejà kapitalistiskā raschoschanas šahrtiba, kura walda wišās kulturelās walstis. Pee šinamas zilwezes attihstibas pakahpes jau tahda šahrtiba bij nepeezeeschama; wina isnihžinaja widus laiku šihko amatneezibu, tā weetā leelruhpnēezibu radidama. Bet zilwezes kulturelā attihstiba ne briedi nestahw uš weetas; wina rada weenmehr jaunās šekas un šasneedsot šinamu attihstibas pakahpi, šchis šekas top par kapitalistiskās šaimneezibas šapu. Šhi šaimneeziskā sistema nespehji apmeerinat wišās jo deenas peeaugošchās ziwilisetās pašales prasibas. Tās domas mehš jau agraf peerahdijām: — pastahwigā proletariata peeaugšchana, kuri ir špeesti wišu šawu dšihwi ušturet tikai zaur algoto darbu, tā tad atraštees otra šalpibā, kà ari paščas kapitalistiskās šaimneezibas raditais wisphahrejais besdarbs, ar wišām

šawàm breešmigàm šekam. Šchahdas šekas ir kapitalistiškàs šaim-
neeziškàs eefahrtas ikreiseji zela beedri. Pastahwiga kapitaliſma
šauuo šeku peeaugšhana, ſinamà attihštibas ſtadijà to nowed pee
išnihštšanas.

Šo ahtraki wišus rašchošchanas lihdsjeklus un darba rihtus
peesawinas tiſkai weena šabeeđribas šchkira, uš ko taišni dibinas
kapitalištškà šaimneeziba, totees špehjaſi ari ir nomanama šabee-
đribas šadališchanàs diwoš naidigoš lehgeroš. Weenà pušē mehš
redšam ar katru deenu peeaugošcho, miššigo nemantigo puhli,
otrà — neezigu bagato šaujiku, kuru škaitš top arween mašakš;
muhšu preešchà tagad ir diwas šabeeđribas šchkiras, kuras, zaur
šawu šaimneeziško interešchu pretešchkibu weena no otras kraši
atdalas. Šamehr ſtrahdneeku šchkira išzeēšch wišas ešploatazijas
un nabadšibas breešmas, kapitališt, wišus rašchošchanas un darba
lihdsjeklus, kà ari wišas šabeeđribas bagatibas šaraušch šawàs
rokàs. Šabeeđribas nošchirošchanàs diwàs šchkiràs weenmehr
wairak peeaug. Tuhtštošcheem žilweku ar katru gadu teek ištumti
iš dašhadàm widus šchkiram un eerauti proletariata rindàs,
lihds ar to, glušchi dabišti, mašinajas kapitališt ſkaitš, kaut gau
wiku bagatibas peeaug miššigà ahtrumà.

Šar šewi protamš, ka tahds ſtahwoſliš ilgi newar paštah-
wet. Proletariats lihds ar kapitala un rašchošchanas lihdsjeklu
konzentraziju, ar katru deenu zeešchak nošlehds šawas rindas;
tee apšinas, ka wiku šchkiras interešes nefad newar buht kope-
jas ar ešploatoru šchkiras interešem, pret kuràm teem jawed
šihwa žihna; beidšot, jau pat ſtrahdneeku šchkiras miššigaiš pla-
šchums rahda teem wiku špe h k u, kuršch ir jaišmanto labaku
dšihwes apštahku eekarošchanà. Šapehž ari wiini organiše-
jas. Beš tam kalpinatàs mašas naht pee atšinas, ka wišas pa-
šaules mantas ir wiku roku darbs, ka „darba deweji“ tiſkai pee-
šawina wišus rašchošchanas lihdsjeklus un tahdejadi zenšchas
eeguht, pehž eešpehjas wairak, nešamaštata darba wehrtibas (pro-
duktus). Štrahdneeku šchkira atšihšt, ka zaur rašchošchanas un
darba lihdsjeklu peesawinataju išnihžinašchanu rašchošchana newiš

apstahfees, bet gan pilnigi normali ees tahlaf jawu attihstibas zeku. Wijs tas winus nowed pee shehdeena, fa tagadejam raschofchanas atteezibam jateef pahrweidotam, fa raschofchanas lihdsfekleem, kuri tagad ir nedaudsu privatihpaschums, jatop par wijas fabeedribas ihpaschumu; tikai wijas tas pahrmainas war radit jaunus, zilwezifakus dsihwes apstahfkus.

2. Tagadeja fabeedriba nespehj zihnitees ar besdarbu.

Wijs augschâ fazitais ir gaischakâ leeziba par to, fa tagadeja kapitalistiskâ fabeedriba nespehj zihnitees ar teem fabeedriškeem launumeem, kuri, kâ smaga nasta, nospeesch strahdneefu schkiru. Tapesch wispahreja besdarba isnihzina schana, waj wispahri, zihna ar winu tagadeja fabeedribâ naweespehjama. Natrs mehginajums, kaut tas buhtu ari deesin zif nopeetns un firnigs, isgaisis, jo kapitalistiskâs raschofchanas dseljs likums neklaus tam iswehrstees. Ko gan war sagaidit no teem fabeedriškeem darbeem, kuruš daschadas fabeedriškas eestahdes fariško besdarbineefu palihdsibai, kad wairs newareja noleegt besdarba radito nabadfibu? Ir jau taisniba, fa daschus strahdneefus, bet ari tikai uf brihdi, schee darbi isglahbs no bada; bet wijam proletariatam tas newar it nefa sneegt.

Waldoschâ kapitalistu schkira, kâ tahda, newar strahdneefkeem neko sneegt, jo lihds ar to wina isnihzina kapitalistisko faimneezibu, kas weenigâ winus ustur; schi kapitalistiskâ faimneeziba jau taisni ir par zehloni tiklab wispahrejam besdarbam, kâ ari zitâm strahdneefu schkiras zeeschanam. Kapitalistu schkira, reijê ari kâ waldoschâ schkira tagadeja fabeedribâ, no jawâm privilegijam atteifees tikai tad, kad nemitigâ faimneeziskâ attihstiba winu uf to speedis; bet eefams tas nenotiks, kapitalists aufsti fanems katru dsinu uslabot strahdneefu schkiras stahwokli, pâ dakai tamdehl, fa winsch newar nekahdâ sinâ to pabalstit, kâ ari tamdehl, fa paschusturas instinkts winam to neatkaus.

3. Tagadejâ sabeedribâ naw eespehjams pilnigi isskaust wispahrejo besdarbu, bet war gan to aprobeſchot.

Tà tad mehſ redſam, fa ſtrahdneeku ſchkira zihnâ par zilweziſkeem dſihwes apſtahkſkeem war pakautees tikai pate uſ ſaweem ſpehkeem; no ſawàm zeeſchanam wina war iſfluht tikai zaur paſcha ſpehku. Tapat ari zihnâ ar wispahrejo besdarbu, zihnâ par wina iſnihzinaſchanu. Nu tikai ir joiſſchkir, k à ſcho zihnu weift?

Uſ ſcho jautajumu newar tik ahtri atbildet, kà taſ warbuht daſcham labam iſliſſees. Bet nemſim wehrâ to, fa tagadejâ sabeedribâ naw eespehjams pilnigi isskaust wispahrejo besdarbu, bet war wiau tikai aprobeſchot.

Wispahrejâ besdarba aprobeſchoſchanai ir tikoi diwi lihdsjekki: waj nu pawairot raſchoſchanu tiktahku, fa wiſeem buhtu eespehjams nemt lihdsdalibu raſchoſchanâ, waj ari ſaiſſinat darba laiku (darba deenas garumu) tà, fa ſchais pahrejâs ſtundâs waretu tikt nodarbinati besdarbineeki.

Pirmais weids naw nemaſ eespehjams, jo, kà jau pirmat, apſtatot jautajumu par krihsem, redſejam, fa taiſni zaur ruhpnenezibas pahrmehrigu veeaugſchanu rodas krihſes, tà tad, eewehrojamâ kahrtâ, ari wispahrejais besdarbs. Aprahditâ darba peeſchkirſchana besdarbineekeem tagadejâ, kapitaliſtiſkâ sabeedribâ naw ijwedama, jo ſchis sabeedribas ſaimneeziba praſa wiſu ſaraſchoto produktu, pehz eespehjas drihſu pahrdoschanu; tà tad ir wajadſiga plaſchâs patehrejchanas attihſtiba. Te daſchs labſ warbuht eebildiſ, fa tagad daudſi zeeſch truhkumu un lai to apmeerinatu, tad pretſchu patehrejchana war plaſchi attihſtitees; bet leeta ta, fa ſcho attihſtibu kawè atkal kapitaliſtiſkâ ſaimneezibas eefahrta, kuras atkaribâ atrodas wiſa patehrejchanas eespehja. Strahdneeku ſchkira, kura ſaſtahda wiſu patehretaju wairakumu, ſanem no kapitaliſteem tikai wiſnepeezeeſchamako ſewis un gimenes uſtureſchanai; tamdehl ſtrahdneeks newar ſewim eegahdatees wiſus toſ produktus, kuri milſigos apmehros teef ifdeenas raſchoti. Schi kapitaliſtiſkâs ſaimneezibas pretruna nowed pee ta, fa zil-

wezes leelakâ dala zeesch truhkunu, kamehr winu pašchu raschotâs prezes neisleetotas gul noliftawâs un weikalu plauktos, jo truhft nonehmeju; tas wijs, sinamâ mehrâ, pawairo besdarbu. Ja kapitalistiškai raschoschanas fahrtibai pastahwot, raschoschana tiktu wehl wairaf paplaschinata tad tagadejais nabadsigais masu stahwoklis kluhtu wehl kaunaks. Tâ tad raschoschanas paplaschinajhana, lai dotu darbu besdarbineekeem, tagad naw eespehjama.

Zitadi tas ir ar darba deenas faihfinajchana. Ari schis weids rada dascham schaubas, bet, protams, tikai kapitalisteeem. Strahdneeks par to waretu tikai preezatees, jo darba deenas faihfinajchana eewehrojama fahrtâ aprobeschotu wispahrejo besdarbu.

Astonu stundu darba deenu strahdneeku schkira war panahft pa diweem zeleem. Wispirms strahdneeks schahdu darba deenas faihfinajchana war iszihnit faimneezisfâ laukâ (zaur arodneezisfko zihnu) un orkfahrt — ar sawu politisfko zihnu darot eespaidu us walfts waru.

Saimneezisfâ zihna ir eespehjama tikai tad, ja strahdneeki ir zeeschi organiseti arodneezisfâs beedribâs: tikai tahdas stipras organiazijas war ar sekmem weikt faimneezisfko zihnu un ari tikai pee labwehligem faimneezisfkeem apstahfleem un wispahrejâs konjunkturas; ja zihna norisinas schahdos apstahfklos, tad uswara ir nodroschinata. Bet te no swara ir sekoschs apstahfkliis. Arodneezisfâs beedribas, kâ ari it wijs zits, ir atkarigas no faimneezisfkeem apstahfleem un tikai sem winu eespaida beedriba war waj nu selt, waj nihft; parasti, ka faimneezisfâ uspluhdu laikmetâ ussel ari arodneezisfâs beedribas un lihds ar schi laikmeta beigschanos fahft nihkutot it wias, ari arodneezisfâs organiazijas.

Galwenee faimneezisfâs zihnas lihdselki, ar furu palihdsibu strahdneeku schkira peespeesch kapitalistus peekahptees, ir streiks un boikots. Ubi schee lihdselki ir leetojami tikai sinamos, noteiktos apstahfklos. Boikotam teeschi preekich mums naw wisai leela nosihme, tapehz winu ari neko tuwaf neapstahfchim. Turpretim streiks tiklab tagad, kâ ari agraf, faimneezisfâ dsihwê ir

eenehmis eewehrojamu weetu. Schis lihdseklis beeschi ari isleetois zihnâ par darba laika saihfinaſchanu; ſewiſchki teem, furi domâ darba laika saihfinaſchanu panahki zaur ſaimneeziſko zihnu, ſtreiks ir gandrihſ weenigais zihnas lihdseklis.

Tagad, kur ſaimneeziſkee apſtahlki kluhſt ar katru deenu ſaunaki, krihſes iſpleſchas milſigos apmehros un ſtrahdneeku ſchkiras ſtahwoklis un darba apſtahlki zaur ruhpneeziſkâs reſerwes armijas peeaugſchanu ari ſlihd uſ leju, ſtreiks (neminot jau nemaſ to, ka wina iſweſchanai wajadsiga ſtipra arodneeziſkâ beedriba) ir pahrwehrtees par lihdsekli, kurſch iſleetojams tikai pehz ruh-pigas faktu un wiſpahrejâ ſtahwokla apſwehriſchanas. So wairaf peeaug wiſpahrejais beſdarbs un ſaimneeziſkee apſtahlki paleeſ ſaunaki, ſuhd ari ſtrahdneeku iſredſes uſ ſtreiku uſwaru. Beſ tam kapitaliſts pret ſtrahdneeku jau ari ir ſaimneeziſki ſtipra-kais; ſtrahdneeka lihdsekli ſtreika laikâ ir koti neezigi, bet ſtreiks nekahdâ ſinâ naw iſwedams beſ daudjmaſ plaſchakeem lihdsekleem. Bet kapitaliſts, ſewiſchki pee nelabwehligem wiſpahrejeem apſtahkleem, ilgi iſtureds zihnu pret ſtrahdneekem un ja waja-dſes, pahtrauks pat wiſa uſnehmuma darbibu. Weidsot, newa-jaga aiſmirſt, ka tagadejee ſatikmes lihdsekli kapitaliſtam dod eeſpehju daſchâs deenâs ſawahki weſeleem bareem ſtreiklauſchu; taſ ne zaur ko neteek aiſkawets, pat uſ daſchado walſtju robeſcham ne. Tahdâ gadijumâ kapitaliſts paſmejas par tautiſkâm atteezibam, wiſch ſawu patriotiſmu aiſſweeſch kâ nederigu prom tapat, kâ to paſchu patriotiſmu zel debetiſ, kad winam taſ waja-dſigs. Atmineſimees tikai 1891. g. wahzu burtliſchu zihnu par dewinu ſtundu darba deenu; wahzu drukatawu ihpaſchneeki, furi ir leeli internazionaliſma peeluhdſeji, toreijejo ſtreiku ſatreeza, peenemdami ſtreikotaju weetâ Auſtrijas un Sweedrijas ſtrahd-neekus. Tâ tad teek iſleetota netiſween nazionalâ, bet internazionalâ ruhpneeziſkâ reſerwes armija. Wiſs teiktaiſ nowed muhs pee ſlehdſeena, ka ſtreiks ir tahds zihnas lihdseklis, ko war iſleetot tikai pee labwehligem wiſpahrejeem apſtahkleem — un tad to netiſween w a r, bet taſ nepeezeſchami i r jaiſleeto, lai tah-

dejadi uslabotu famus darba apstahklus un raditu ari spehku strahdneeku schkiras zihnai ar kapitalu.

Bet lihds ar wispahrejo labwehligo apstahku juschanu, naw ari wairs eespehjams iileetot scho zihnas lihdsjekli. So stingrakas un noteiktakas buhs strahdneeku prasibas pret kapitalu, jo energifaka buhs kapitala aissargaschanas. Prasiba pehz darba deenas saihfinaschanas aisskar kapitalistiskas raschoschanas fahrtibas paschus pamatus. Drihsak kapitalists eees uj darba algas neleelu paugstinaschanu (usbrukuma streika gadijuma) waj ari atteikses no winas pamasinaschanas (atgainschanas streika gadijuma), bet nefad nebuhs ar meeru darba laifu, kaut waj par stundu saihfinat, jo taisni darba laiks jau ir kapitalista pelnas raditajs; ta tad — ja winich saihfina darba laifu, tas lihds ar to ari farauz sawu pelnu. Isnahk, ka zaur fainneezisko zihnu (streikeem), wismas tagad, kur wisa fainneeziba pahrdsihwo smagu ruhpnenezibas krihsi, wispahreja besdarba aprobeschschana ir gandrihs neespehjama.

Gaischs peemehrs par fainneeziskas zihnas lihdsjeklu iileetochanu darba deenas saihfinaschanai ir 1891. g. wahzu burtlitichu streiks, kuri zaur to gribeja aprobeschot wispahrejo besdarbu. Schis peemehrs mums rahda, zik weenprahrtigi kapitalistu schkira ufstahjas pret darba laifa saihfinaschanu. Wahzu burtlitichu zihna iswehrtas par zihnu netikween pret saweem „darba dewejeem“, bet pret wiju wahzu kapitalistu schkiru; kaut gan wineem bija tik plashi lihdsjekli, kahdus reti ir redsejuschas waj kahdreij redses jebkura Wahzijas strahdneeku organizacija, tomehr tee zihnu pasaudeja; gan teesa, fainneeziske apstahkli jau nu nebija wisai labwehligi.

Wahzijas burtlitichu streiks mums ari rahda, ka strahdneeku schkiras atwabinaschana naw panahkama tikai zaur fainneezisko zihnu, bet ka fainneeziskas kalpibas nofratichana jaiszihna, galwenâ fahrtâ, politiska lautâ. Weenadi nepareisas ir arodneeziskas kustibas p a h r a f w e h r t e s c h a n a, ka ari winas wehrtibas faraufschana; arodneezisko zihnu nefad newar usskaitit par tahdu,

kas jau pate par ņewi un jebtahdos apstahkos glahbs strahdneeku ņķķiru.

Otrs weids, ar kura palihdņibu ir eespehjams wiņpahrejo beņdarbu aprobeņņot, ir politiņķķ zihna, kas zenņķķas darit eespaidu uņ wiņķam un daņķhadķm waldbiķas eestahdem. Tas ir panahķams zaur ņawu preeķņņtahwju ņuhtihķhanu ofizialķs likumdoņķhanas eestahdķs, lai tahdejadi daritu eespaidu uņ walņķs likumdoņķhanu; bet ņķi mehķķa ņaņneegņķhanai ir wajadņigas wiņpahrejķs wehleņķhanas teeņiķas. Par ņewi protams, ķa tas ir eespehjams taiņ walņķis, kur pastahw wiņpahrejķs, weenlihdsņigas, teeņķas un aiņņlahtas wehleņķhanas teeņiķas; tapehķ tur, kur ņķo teeņiķu wehl naw, strahdneeku ņķķķirai wajaga zenstees winas eekarot. Un ar preeķu mehķ redņam, ķa tur, kur strahdneeki par ņawu wiņpirmo mehķķi aiņnuuņķi politiņķķs waras eeguhsķhanu, zihna dehl wiņpahrejķm wehleņķhanas teeņiķam peenehmufi plaņķhus apmehrus. Beeteek, ja minam Belgiju, kur pateizotees strahdneeku ņķķķiras apņinai un nearlaidigai zihnai, wini eeguwa, ja ne teeņķas, tomehr wiņpahrejķs wehleņķhanas teeņiķas un tķ proletariats war peedalitees walņķs likumdoņķhanķ.*) Belgijas strahdneeku zihna turpinatees tiņ ilgi, lihds wini eeguhs wiņpahrejķs, weenlihdsņigas un teeņķas wehleņķhanu teeņiķas. Tas patņ ņakams ari par Austriju, kur apņinigais proletariats ir eesahķis zihnu par wehleņķhanas teeņiķu paplaņķinahķhanu; Austrijķ proletariats ir eenehmis deesgan eewehrojammu ņtahwofli, tķ ķa fatrai jaunai waldbiķai ir dauds waj maņ japeekahpķas wina preeķņķķ.

Tagad no proletariata peedaliņķhanķs walņķs likumdoņķhanķ mehķ dauds neķo ņagaidit newaram, jo mantigo ņķķķiru preeķņķķ-

---

*) Zit plaņķi Belgijas strahdneeki peedalas politiņķķ dņihwķ un zit dedņigi wini tur iņzihna daņķhadķs zihnas, to leezina riņkantakais zihnas lihdsķķķis — generalņtreiķs, ar kura palihdņibu wini eekarolja wiņpahrejķs wehleņķhanas teeņiķas, ķa ari wianu energiņķķ darbiba 1894. g. 14. oktobra wehleņķhanu zihnķ. Pirmķ wehleņķhanu deenķ, neņkatotees uņ strahdneeku wehleņķhanas teeņiķu ņipro aprobeņķņķhanu, palatķ tita eewehleti 28 ņozialisti, kuruņ 21. oktobri pahrbalņojot papildinaja wehl ar 5 zilweķeem, tķ ķa wiņķa parlamenta ņozialistiņķķ frakzija ņastahw no 33 deputateem.

stahwi weenmehr wehl fastahda parlamenta wairakumu, un ſchis wairakums winàm deefgan ilgi ir nodroſchinats wiſmaſ taſs likumdoſchanas eeſtahdès, kur paſtahw wehleſchanas zenſs; bet naw ja-aiſmirſt, ka ſtrahdneeku preekſchſtahwju klahtbuhne ween likumdoſchanas eeſtahdès waj ari tikai wehleſchanàs ir no loti leela ſwara; tur ſtrahdneekſ peerahda mantigàm ſchſkiram ſawu ſpehku, leef winàm ſtatit, ka bareem ſtrahdneeku pluhſt pee wehleſchanas urnam un beidsot, peeſpeeſch toſ peekahptees proletariata preekſchâ, kaſ nefad nebuhtu panahſts, ja atturetu maſas no politiſkas darbibaſ. Tà, peem., Wahziâ tikai ſem ſtrahdneeku politiſkàs zihnas eeſpada tika iſdoti wairaki likumi; peemineſim tikai likumus par ſlimibu kaſem, par palihdſibu inwalideem un wezuma gadijumâ un par tà jauzameem „darba aiſſardſibaſ“ likumeem. Protams, ka ſchee likumi ir loti nepilnigi un ſtrahdneekem neko ſewiſchku neſneeds, „darba aiſſardſibaſ“ likums drihſal pat pabalſtija darba eeſploataziju; bet par to wainot ſtrahdneeku preekſchſtahwjuſ parlamentâ buhtu loti nepareiſi, jo wineem wehl par dauds maſ ſpehka, lai daritu teeſchu eeſpaidu uſ walſts likumdoſchanu, taſ gan mums gaiſchi peerahda, ka mantigàs ſchſkiras nedſ grib, nedſ war radit preekſch ſtrahdneekem kaut ko wehrtigu. Tomehr jau pate ſcho likumu iſnahſchana ween, kaut tee ori ir deefin zil nepilnigi, noſihmè, ka mantigàs ſchſkiras ir peeſpeeſtas prinzipâ atſiht ſtrahdneeku dſinas pehz ſawa ſtahwoſſa uſlaboſchanas. Ja tà, tad ſtrahdneekem tikai wajaga jo dſihwal peedalitees politiſkâ darbibâ un ſchoſ ſihkoſ panahſkumus pahrwehrſt par leeleem eekarojumeem ſawa ſtahwoſſa uſlaboſchanâ.

Bet atgreefiſimees pee ſawa jautajuma — par wiſpahrejo beſdarbu, ſewiſchki par wina aprobeſchoſchanu. Râ redſejam, ſtrahdneeki arween wairaf atſihſt, ka wiku atſwabinaſchana no ſaimneeziſkàm maſham ir iſzihnama galwenâ fahrtâ politiſkâ laukâ. Taſ patſ ſakams ari par wiſpahrejo beſdarbu. Strahdneeki jau ſen peepraſija likumdoſchanas zelâ noteikt maſſi-ma-l-o-d-a-r-b-a-d-e-e-n-u. Daſchàs walſtis ſchis peepraſijums ir jau iſpildits. Wahziâ parlamenta frakzija peepraſijumu eeſneedſa ari reichſtagâ, kurſch to — atraidija. Beidsot tomehr

ari pee mums likumdeweju eestahdes newarēs pretotees prasibai, kura tiks uistahdita waj katrā isdewigā gadījumā; strahdneeku weenprahtiba un stingrums agri waj wehlu darīs uš to šawu eespaidu. Ja likums noteiz maksimālo darba deenu, tad ar to ir liktas robesčas, pahr kurām nedrihkt ilgt darba laiks. Saprotams, ka tahdam likumam nosihme war buht tikai tad, ja winsch šaišina tagadejo darba laiku. To strahdneeki panahks atkal, tikai zaur neatlaidigu politisku zihnu; tad darba laiks tiks eestahriots tā, ka lihds ar to ari masinašees milšigā besdarbneeku armija.

Jau pirmā nodalā tika minets, ka wispahreja besdarba peeaugšchanu eewehrojamā kahrtā weizina aforda darbs. Weens no eewehrojamakeem arodneezisks beedribu usdewumeem tapehž ir zihna pret šcho eksploatazijas weidu; tiklab aforda darba isnihzināšana, kā darba deenas šaišinašana ar katru deenu wairak top par nepeezeeshamām prasibam. Jautajumu par to, waj un kā buhtu eespehjamš likumdošanas zelā isnihzinat šchos launumus, atstahsim pagaidam neistirsatus. Katrā finā loti wehlams buhtu, lai šchis jautajums strahdneekos atrastu daudz leelaku interesi, kā tas lihds šchim bijis.

Lai waretu aprobešhot wispahrejo besdarbu, strahdneekem wajaga organizētes tiklab politiskās, kā arodneeziskās organizazijās; katrs strahdneeks par šewi — nespehji nek, bet kopā — gan. Ja ari pee tagadejeem apstahkleeem naw eespehjamš wispahrejo besdarbu pilnigi isnihzinat, tomehr aprobešhot to war un lihds ar to teek zik nezik nowehrsts tas posts, ko besdarbs rada.

4. Astonu stundu darba deena.

Katram ir šinams, ka wišas ziwilisetās pasaules organizetā proletariata widū daščus gadus atpaka radās noteikta kustiba, ar noluhku aprobešhot darba laiku, wišaugstakais, lihds asto-
nam stundam deenā. Šchi pate prasiba tika apskatita ari 1889. g. starptautiskā strahdneeku kongresā, kuršč eeteiza wišu semju

ŝtrahdneekem praŝibu zelt preekŝhâ waldoŝhâm ŝchëiram un neatlaidigi agitet par winas realifeŝhanu. Tai paŝchâ kongreŝâ nolehma ifgadus pir m â m a j â ŝwinet wiŝpaŝaules ŝtrahdneeku ŝwehtkus, kad wiŝu ŝemju ŝtrahdneekem, ŝtatotees pehz weetejeem apŝtahtleem, jaŝarihko daŝchadas demonŝtrazijas par labu aŝtonu ŝtundu darba deenai un plaŝcheem darba a i ŝ ŝ a r d ŝ i b a s l i k u m e e m.

Kaut gan praŝibas, ko ŝtrahdneeki zehla preekŝhâ waldoŝhâm ŝchëiram, bija noteiktas un pamatotas un wianu realifeŝhana bija nepezeŝchama, jaatŝiŝt, ka tas darbs ir pahraf gruhts. Darba deenas ŝaihŝinaŝchana par daŝchâm ŝtundam taŝ noŝihmè ari kapitaliŝta pelnas pamaŝinaŝchanu un taiŝni kapitaliŝts ir tas, pret kuru teŝ wehrŝta ŝchi ŝtrahdneeku praŝiba; tamdeht tad ari kapitaliŝts ŝchai praŝibai pretoŝees, ziŝ ween ŝpehs.

Bet peenemŝim, ka ir ŝaŝneegta aŝtonu ŝtundu darba deena; tomehr beŝdarbs buhs koti maŝâ mehrâ maŝinajees, nemaŝ nerunajot par wina pilnigu iŝnihdeŝchanu. Kapitaliŝma attiŝtiba jau taŝ eetu ŝawu zelu un ja ari kapitaliŝms tiŝtu kautziŝ ŝatreektŝ, winŝch tomehr atguhtu ŝaudeto, kâ mehŝ to redŝejam jautajumâ par ŝaimneeziŝkâm kriŝsem. Maŝchinu un techniŝkas attiŝtiba jau tâ waj zitadi pilditu to robu, kuru raditu darba laika ŝaihŝinaŝchana, bet naw jaaiŝmirŝt ari tas, ka iŝŝats waj garaŝs darba laiks atŝtahtj neŝchaubamu eeŝpaidu uŝ zilweka kermeni; taiŝni lihds ar neŝcheligâs ekŝploatazijas rimŝchanu, t. i., darba laika ŝaihŝinaŝchanu, peeaug un ŝtiprinajes ŝtrahdneeka ŝpehki. Tahdejadi zilweka darba ŝpehjas attiŝtŝtas tiŝ tahku, ka winŝch aŝtonâs ŝtundâs war padarit to paŝchu, ko ŝenaŝ daudŝ ilgakâ laikâ. Tâ tad ari aŝtonu ŝtundu darba deena ir tiŝtai paliatiws (lihdsjeklis, kaŝ neŝpehj launumu nowehrŝt, bet to tiŝtai maŝina) un neŝpehj nowehrŝt beŝdarbu.

Ja ari aŝtonu ŝtundu darba deena nenowehrŝch waj pilnigi neiŝnihzina wiŝpahrejo beŝdarbu, tomehr newar atmeŝt zihau par darba laika ŝaihŝinaŝchanu lihds aŝtonâm ŝtundam; gluŝchi

otradi, katra strahdneeka peenahkums ir ņcho prasibu izzihnit. ņchi zihna buhs ņelmiga tikai tad, ja strahdneeki wiņus ņawus ņpehkus ņeedos politiņkai zihnai un eeguhs 8 stundu darba laiku likumdoņchanas zekâ. Kunajot par 8 stundu darba deenas eekaroņchanu zaur arodneezizko zihnu, jaņin, ka ar leel-ruhpnenezibas attihstizchanos ņchi zihna top arweenu neņelmigaka un tapehž, ja ari daņcha atņewiņņka aroda strahdneeki buhs eegu- wuņņhi 8 stundu darba deenu, wina tomehr pastahwès tikai tif ilgi, kamehr buhs labwehligi ņaimneezizkee apstahņki, t. i., ka- mehr proletariats buhs stipraks par kapitalisteem. Bet lihds ar ruhpnenezizko atpluhdumu, kad ņpehks atkal pahreet kapitalista rokâs, no 8 stundu darba deenas nebuhs ne wehstê. Tamdehl tad weenmehr jastahda augstak darba deenas ņaihņinaņhana likum- doņchanas zekâ; ja 8 stundu darba deena buhs likumâ noteikta, tad ari likai likums to war atzelt; bet likumu par 8 stundu darba deenu war rabit tikai paņchi strahdneeki un pats par ņewi ņaprotams, ka wini nepabalstis ņewim kaitigu likumu isdoņchanu, tâpat ari likumu par ņchahdas darba deenas atzeliņchanu.

No wiņa ņazitâ ņewiņņki jaewehro ņekozchais: 8 stundu darba deenas eekaroņchana ir strahdneeku tuwakais un eewehrojamaņais usdewums, jo zaur to strahdneeku ņchkira ņpehs pazeltees uņ augstakas ņiņiņkas un garigas attihstibas pakahpes, jo tikai ņchi attihstiba strahdnee- kus atņwabinaš no wehrdņiņkâs kalpibas.

5. Weenigais wiņpahrejâ besdarba pilnigas isnihzi- naņchanas weids.

Wiņs, ko mehš dsirdejam teiz, ka wiņpahrejais besdarbs un wiņas tâš zeeņchanas, kas noņpeesch strahdneeku ņchkiru, ir ta- gadejâš (kapitalizizkâš) ņaimneezibas eekahrtas dabizkâš ņekas un ņchai eekahrtai pastahwot, naw eespehjamš isnihzinat ari winaš rabitos ņaunumus. Tâ tad, ja mehš gribam nowehrņt wiņus

minetos ļaunumus, wispirms ir jaisniedzina tee zehloui, kas wi-
nus radijuschi. Sa kapitalistiskā šaimneeziba nespehji apmeerinat
wišas zilwezes, tamlihdš ari strahdneeku šchiras, dšihmes pra-
fibas, wina ir japa hrweido. Un fatrs zilweks, kas weh-
rigi raugas uš dšihwi, šapratis, ka tahdai pahrweidošchanai ir
janoteef tuwakā nahkotnē. Zilwezes kultura ir aīs-
šneeguše to attihstibas pakahpi, ka kapitali-
stiskā šaimneeziba nespehji apmeerinat augo-
šchās winaš prašibas un tapehž it dabiški
tuwojas šawam kapam, — brihwodama zeku
jaunai sozjalistiski-komunistiskai šaimnee-
zibas eefahrtai, kur fatrs zilweks warēs
apmeerinat it wišas šawas prašibas.

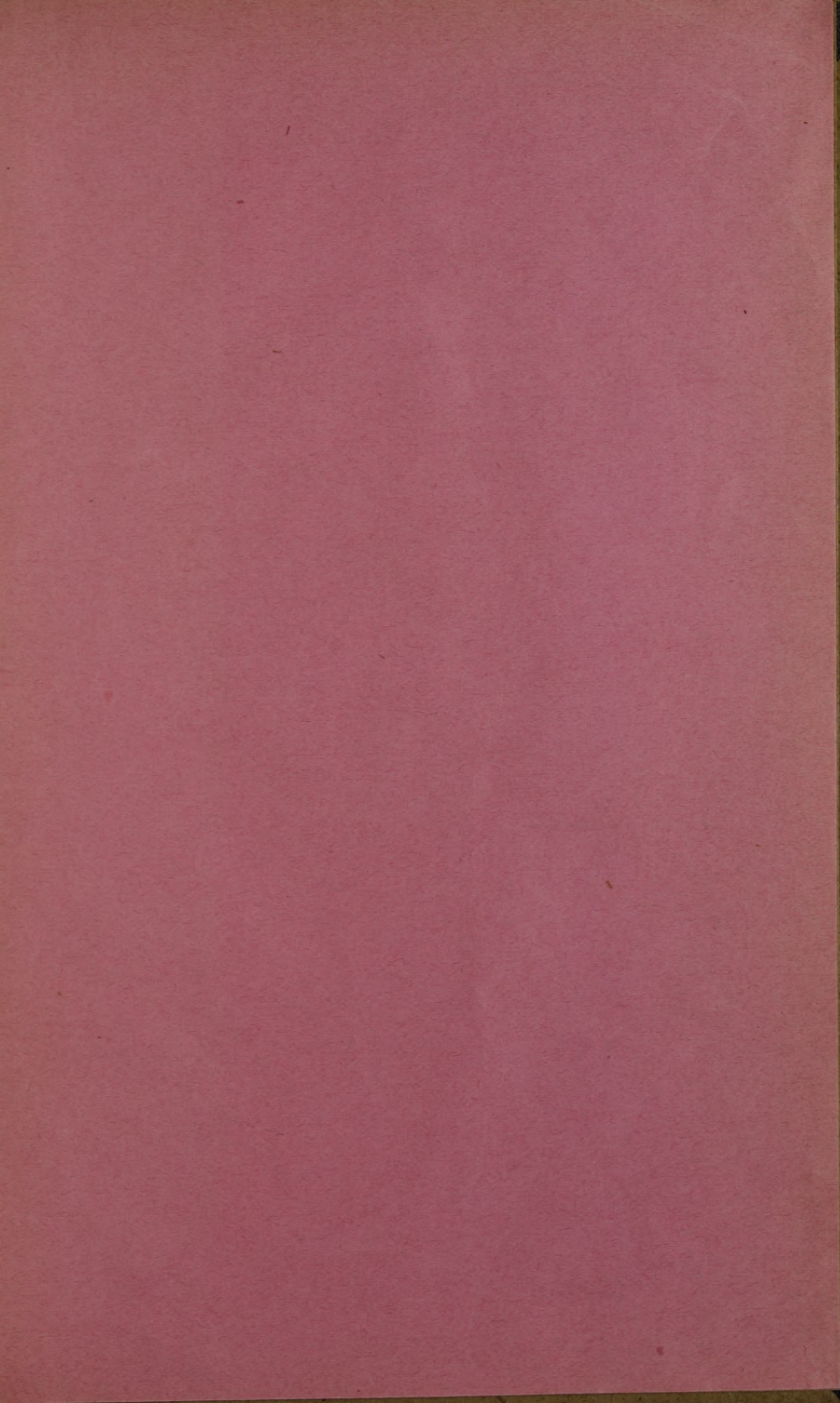
Dikai tad wispahrejo bešdarbu un wi-
šas zitas zeešchanas warēs pilnigi isnih-
zinat.

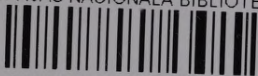

S 140

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309040865